

MAZLÜMDER

6 ŞUBAT 2023

DEPREMLERİ

Gözlem, Tespit,
Değerlendirmeler ve
Zarara Uğramış Kişilerin
Hak Arama Süreçleri

RAPORU

7.7

7.6

MAZLÜMDER

2023

6 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİ

Gözlem, Tespit, Değerlendirmeler ve Zarara
Uğramış Kişilerin Hak Arama Süreçleri

RAPORU

**İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin
Dayanışma Derneği**

Molla Gürani Mah. Şehit Pilot Mahmut Nedim Sk. No: 4 Kat: 4
Fatih / İSTANBUL (Aksaray Metro Durağı B Kapısı Karşısı)

www.mazlumder.org | mazlumder@gmail.com

+90 (0212) 526 24 40 | Faks: +90 (0212) 526 24 41

2023

Rapor Heyeti

Av. Abdullah Yusuf KAYGUSUZ, **Av. Ahmet Buğra AYDIN**, Av. Fatih Akpınar, **Av. Fatma YILMAZ**, Dr. Gökhan KAVAK, **Av. Kaya KARTAL**, Av. M. İbrahim Asım BİLİR, **M. Muhammed Ali BİLİR**, Av. M. Ubeydullah İsmail BİLİR, **Av. Ömer Faruk KARATAŞ**, Av. Ramazan Tekeş, **Av. Semih BİTEN**, Av. Veli GÜRBÜZ, **Av. Yasin DIVRAK**

Tüm fikri hakları İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneğine (MAZLUMDER) aittir. Kaynak gösterilmeksizin alıntı yapılamaz.

Bu rapor MAZLUMDER ilkeleri gereği, devlet veya devlet dışı kişilerden, kurumsal yahut şahsi hiçbir maddi fon veya finans kullanılmaksızın, MAZLUMDER üye ve gönüllülerinin maddi-manevi emek ve katkılarıyla hazırlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	1
GİRİŞ	3
RAPORUN AMACI ve YÖNTEMİ	5
TEKNİK BİLGİLER	8
Deprem Bilançosu	8
Türkiye’deki Diri Fay Sistemleri, Depremsellik	9
06 Şubat 2023 Pazarcık (Kahramanmaraş) MW 7.7	10
06 Şubat 2023 Elbistan (Kahramanmaraş) MW 7.6	10
20 Şubat 2023 Yayladağı (Hatay) MW 6.4	10
Uzman Kuruluşların Hazırladığı Deprem Raporları	11
GÖZLEMLERİMİZ	17
Koordinasyon Sorunları ve Yardım Çalışmaları	17
Ulaşım Sorunu	21
İletişimde Yaşanan Aksaklıklar	22
Sığınmacılara Yönelik Saldırı ve Ayrımcı Yaklaşımlar	25
Ölüm Raporları ve Defin İşlemleri	25
Asayiş Sorunu ve İşkence Vakaları	26
Cezaevlerinde Yaşanan Sorunlar ve Hak İhlalleri	27
DEVLETİN SORUMLULUĞU	31
DELİLLERİN TESPİTİ MESELESİ	35
CEZAİ SORUMLULUK	37
HUKUKİ SORUMLULUK – TAZMİNAT	42

İDARENİN TAZMİNAT SORUMLULUĞU	44
ZARARLARIN TAZMİNİNDE KAMU GÖREVLİLERİNE RÜCU EDİLMESİ	46
SONUÇ, DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER	48

TAKDİM

Peyami Safa, 1939 Erzincan Depreminin ardından, 1 Ocak 1940 tarihli Cumhuriyet gazetesinde şunları yazmıştır:

“Zelzele geçti. Hele şu açıkta titreşen vatandaşları da bir çatı altına soksak, olur biter. Bu da geçer yahu!” demeyelim. Geçmez bu, geçmez. Bir gün Adana’yı sel basar, başka bir gün Erzincan’ı zelzele yıkar, daha başka bir gün limansız Karadeniz kıyılarımız önünde vapurlar batar. Rüzgâra: ‘Esme!’, sulara: ‘Taşma!’, toprağa: ‘Sallanma!’ diyemeyiz. Memleket ve Anadolu davasını, eğitim veya ziraat, kültür veya ekonomi, sanat veya teknik, bütün maddi ve manevi unsurları arasındaki ilişkilerin tamamına ait prensiplerle halletmezsek rüzgâr eser, sular taşar, yer sarsılır ve bütün memleket ve bütün Anadolu, asırlardan beri olduğu gibi, yer yer yıkılır, Erzincan harabesine döner.”

Sanıyorum ki biz de bugün aynı hatırlatmaları yapabiliriz. Rüzgâra: “Esme!”, sulara: “Taşma!”, toprağa: “Sallanma!” diyemeyeceğimizi bir kez daha en acı haliyle müşahade ettik. Bütün Anadolu Erzincan harabesine, şehirler viraneye döndü. Aradan geçen 80 yıldan sonra halen aynı şeyleri söylemek, aynı hisleri paylaşmak hepimizi derin düşüncelere sevk etmeli. Bütün canlıları esas alan, kâinatı işkence ile bütün sır ve kaynakları ortaya çıkartılmaya çalışılan bir varlık değil Allah tarafından nimet olarak sunulmuş bir emanet olarak gören, ranta değil kaliteli ve huzurlu yaşama odaklanan, şehircilik ilkelerine ve planlama esaslarına uygun, kamu yararını gözetken yeni bir şehir şuuru ve imar mantığı ile bu meseleleri kökten çözecek adımlar atmamız. Yoksa torunlarımıza bırakacağımız şehirler de tabutluk işlevi görecek, kendi ellerimizle kendi mezarlarımızı kazmaya devam etmiş olacağız.

Yukarıda ifade ettiğimiz kaygılardan hareketle hazırladığımız bu rapor da alanda sığağı sığağına şahitlikle ortaya çıkan gözlem, tespit ve değerlendirmelerimiz ile zarara uğramış kişilerin hak arama süreçlerine ilişkin bilgilendirmeleri içermektedir.

Raporda emeği geçen bütün arkadaşlarımıza teşekkür eder, depremde vefat edenlere bir kez daha Allah’tan rahmet, yakınlarına sabır ve baş sağlığı, yaralıları için şifa dilerim. Raporun insan onuruna uygun şehirler, mekanlar ve konutlar inşa edilmesine vesile olmasını temenni ederim.

Av. Kaya Kartal

MAZLUMDER Genel Başkanı

GİRİŞ

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş ili Pazarcık ve Elbistan ilçeleri merkezli olmak üzere çok geniş bir alanda meydana gelen 7,7 ve 7,6 büyüklüğündeki iki büyük deprem ve yaşanan artçı sarsıntılar neticesinde önceki depremlerde olduğu gibi çok şey konuşulmuş, siyasi, ilmî, ekonomik, sosyal birçok tartışma yapılmıştır. Neticede sonuç değişmemiş resmi verilere göre bile 50 bin 500 kişinin ölmesine, 107 bin 204 kişinin yaralanmasına (14 Nisan 2023 verilerine göre) engel olunamamıştır. Üstelik enkaz çalışmalarının devam ettiği ve halen cesetlere ulaşılabildiği dikkate alındığında sayının daha da artacağı aşikardır.

17 Ağustos 1999 depreminden ve sonrasında Marmara bölgesinde yaşanan depremlerden sonra olduğu gibi 2011 Van ve 2020 Elâzığ depremlerinden sonra da çok şey söylenmiş, raporlar hazırlanmıştır. Geline aşamada özellikle deprem öncesi hazırlıklar ve yapı stoku açısından ciddi eksiklikler ve ihmaller olduğu tekrar ağır bir şekilde görülmüştür. Yeni yapılan binalardaki ve ovalara doğru büyüyen şehirlerdeki yıkımın, Türkiye genelindeki yeni binalar yönünden de hayati riskler barındırdığı anlaşılmıştır. Geniş çaplı bir deprem ya da afette mevcut afet koordinasyonunun felç hatta sivil inisiyatifler için engelleyici olduğu ortaya çıkmıştır.

Bölgemizin bir gerçeği olan deprem hiç de sürpriz olmamıştır. Zira İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) verilerine göre deprem aktivitesi bakımından oldukça aktif olan bölgede tarihi olarak da belli periyotlarla yoğun depremler yaşanmakta, bunların bir kısmı ise tarihsel olarak büyük yıkımlara sebep olmaktadır.

Afetler konusunda istatistik ve arşiv çalışmaları yapan “Afet Epidemiyolojisi Araştırma Merkezi” (CRED) Birleşmiş Milletler Afetlerin Azaltılması Uluslararası Sekreteryası (UNISDR) ile yaptığı ortak açıklamada açıklama tarihi itibarıyla son on yılda afetler sonucu meydana gelen can kaybının %60’ının depremler nedeniyle olduğu bilgisini vermişlerdir. CRED tarafından yayınlanan istatistiklere göre yayım tarihi itibarıyla dünya genelinde son on yılda meydana gelen 3.852 afet olayında 780.000’den fazla kişi hayatını kaybetmiş, iki milyara yakın insan bu olaylardan etkilenmiş ve en az 960 milyar USD ekonomik kayıp meydana gelmiştir.¹

¹ <http://www.deprem.gov.tr/sarbis/Shared/WebBelge.aspx?param=16> (Çevrimiçi: 15.11.2011)

Deprem olayının ciddiye alınmasını gerekli kılan bu bilgileri bugün en somut ve acı haliyle tecrübe etmiş bir coğrafyada, bu konunun bir seferberlik psikolojisi ile alınması, görev ve sorumluluklar listesinin en üst sırasında yer alması gerektiği açık olup, konunun herkesi ilgilendiren hayati bir mesele olduğuna dikkat çekmek önemli bir görevdir.

Bir afet olarak değil, tabii ve muhtemel bir olay olarak gördüğümüz deprem, maalesef bu topraklarda bir afetin hatta büyük bir savaşın ötesinde can kayıplarına, yıkımlara ve kalıcı hasarlara neden olmuştur.

MAZLUMDER olarak 17 Ağustos 1999 tarihinde Marmara Bölgesinde yaşanan depreme ilişkin hazırladığımız “Depremde Zarara Uğramış Kişilerin Hak Arama Sürecine İlişkin Deprem Raporu”nda, başka ülkelerde bundan çok daha şiddetli depremler meydana gelmesine rağmen çok az sayıda kayıpla atlatıldığı gerçeğine atfen sordüğümüz ve sonraki rapor ve açıklamalarımızda da tekrarladığımız, aşağıdaki sorular halen büyük ölçüde geçerliliğini korumaktadır.²

- Neden bu kadar çok sayıda bina çöktü?
- Neden bu kadar çok kayıp verildi?
- Neden kurtarma çalışmalarının zamanında ve belli bir organizasyon içinde gerçekleştirilmedi?
- Neden depremzedelere gerekli yardım zamanında ve yeterli ve organize bir şekilde gönderilmedi?

Deprem öncesi önlemler bağlamında sorulan ve cevap bekleyen sorular maalesef bugüne kadar kulak ardı edilmiş ve o zaman Murathan Mungan’dan mülhem kullandığımız “*göçük altında kalanın devlet...*” olduğu yargısını bugün de kullanma ihtiyacı hâsıl olmuştur.

Önemle vurgulamak gerekir ki depreme depremden önce müdahale edilmelidir. Çıplak gözle bile dayanıksızlığı anlaşılabilecek ya da ovalara, bostanlara ve tarlalara inşa edilen yapılara yıllardır müdahale edilmediği hatta bunların önünün açıldığı, gerekli standartları sağlamayan yapıların inşasına göz yumulduğu, üç günlük rant uğruna ovaların imara açıldığı ve yüksek kat izinleri verildiği, devletin verdiği ruhsat ve iskana güvenen milyonlarca insanın devlet mührüyle dolandırıldığı, kandırıldığı bir ülkede depremin bu kadar ağır sonuçları olacağını kestirmek güç değildir.

² Bkz. <https://istanbul.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/yurt-ici-raporlar/3/depremde-zarara-ugramis-kisilerin-hak-arama-s/527> (Çevrimiçi:19.03.2023), “Depremde Zarara Uğramış Kişilerin Hak Arama Sürecine İlişkin Deprem Raporu”, Av. M. Bülent Deniz, 31.08.1999. Ayrıca Bkz. <https://istanbul.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/yurt-ici-raporlar/3/van-depremine-iliskin-degerlendirmeler-ve-zar/572> (Çevrimiçi: 02.04.2023)), “Van depremine İlişkin Değerlendirmeler ve Zarara Uğramış Kişilerin Hak Arama Süreçlerine İlişkin Deprem Raporu”, Av. Kaya Kartal, 18.11.2011.

RAPORUN AMACI ve YÖNTEMİ

İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MAZLUMDER) tarafından hazırlanan ve 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş ili Pazarcık ve Elbistan ilçeleri merkezli olmak üzere 11 şehri ve ilçelerini ağır bir şekilde etkileyen depremleri konu edinen bu rapor, kanun yapıcılar, idareciler, kamu kurumları ve sivil örgütler ile toplumu oluşturan fertler için ikaz ve bunların gelecek ve şehir vizyonunu etkilemek, aynı acıların tekrar tekrar yaşanmaması için gerekli tedbirlerin alınması ve tarihe not düşülmesi amacıyla yazılmıştır.

Söz konusu rapor, MAZLUMDER yöneticisi ve gönüllüsü akademisyen, basın mensubu, hukukçu, öğretmen, öğrenci ve iş insanlarından oluşan geniş bir ekip tarafından depremin birinci gününden itibaren deprem bölgesine yapılan ziyaret ve gözlemler sonucunda hazırlanmıştır. Rapor kapsamında deprem bölgesinde arama kurtarma, insani yardım ve gözlem amacıyla bulunan farklı kişilerle de görüşmeler yapılmıştır.

Rapor çalışması için 7-16 Şubat tarihleri arasında Türkiye’de depremten etkilenen Kahramanmaraş, Hatay, Adıyaman, Malatya, Adana, Gaziantep, Osmaniye, Elazığ gibi şehirlerle birlikte depremin merkez üsleri Elbistan ve Pazarcık ile neredeyse yok olan Nurdağı gibi ilçe ve dahi bazı köyler ziyaret edilmiştir. Rapor çalışması kapsamında Suriye’nin Cinderes beldesi de ziyaret edilerek Suriye’nin Türkiye sınırına yakın yerleşimlerindeki deprem hasarları da yerinde incelenmiştir.

Depremin etkilediği alan düşünüldüğünde söz konusu raporu objektif ve doğru bilgilerle hazırlamak için mümkün olduğunca il ve ilçe merkezleri ile kırsal bölgeler ziyaret edilmiş ve gözlem yapılmaya çalışılmıştır. Öte yandan ziyaret edilen bölgelerde birçok resmi ve sivil kurum temsilcileri ile görüşülmüş ve ayrıca yerel halk ile doğrudan temas kurularak deprem bölgesindeki durum yerinde gözlenmiştir.

Rapor hazırlanırken görüşme yapılan kişilerin kimlikleri saklı tutulmuştur. Dolayısıyla raporda yazılan her cümle gözleme dayalı bilgi olmakla birlikte isim ve kurum olarak kaynak belirtilmemiştir.

Son olarak rapor çalışması, zihinlerde daha kalıcı olması ve durum tespitin daha doğru bir şekilde yapılabilmesi için bizzat bölgeyi ziyaret eden raportörlerce çekilen fotoğraflar ile okuyucuya sunulmuştur.

TEKNİK BİLGİLER

Depremın Bilançosu

Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesi merkez üslü 6 Şubat 2023 tarihinde saat 04:17'de deprem meydana gelmiştir. Depremın büyüklüğü 7,7 ve derinliği ise 8,6 km olarak açıklanmıştır. Bu depremden yaklaşık 9 saat sonra Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesi merkez üslü bir deprem daha meydana gelmiş ve bu depremin büyüklüğü 7,6 ve derinliği ise 7,0 km olarak açıklanmıştır.

Nitelik itibarıyla sığ, yani yüzeye yakın olarak nitelenen bu depremler oldukça büyük bir coğrafyada etkili olmuş ve özellikle Kahramanmaraş, Hatay, Adıyaman, Gaziantep, Malatya, Kilis, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Şanlıurfa ve Elazığ'da şiddetli olarak hissedilmiş, çok sayıda can kaybına ve ağır hasara neden olmuştur.

Türkiye'nin yanı sıra Suriye'de de şiddetli etki ve ağır hasar oluşturan bu depremler Lübnan, Kıbrıs, İsrail, Ürdün, Mısır ve diğer çevre ülkelerde de hissedilmiştir.

İçişleri Bakanlığı tarafından depremin seviyesi Türkiye Afet Müdahale Planı çerçevesinde dördüncü seviye olarak ilan edilmiştir. Söz konusu plan çerçevesinde depremin hemen ardından ilan edilen dördüncü seviye alarm, uluslararası yardım talebini de içeren en üst seviye alarmdır. (İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, Saat 05:43)

8 Şubat 2023 tarihinde Anayasanın 119'uncu maddesi ile 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu'nun 3'üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendine göre; Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Osmaniye ve Şanlıurfa illerinde 8 Şubat 2023 Çarşamba günü saat 01.00'dan itibaren üç ay süreyle olağanüstü hal ilan edilmesine ilişkin 8 Şubat 2023 tarihli ve 6785 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı Resmi Gazete'de yayımlanmış, bu karar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 9 Şubat 2023 tarihli 61'inci Birleşiminde görüşülmüş ve oylama sonucunda onaylanmıştır.

10 Şubat 2023 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanan 32100 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararının onaylanmasına ilişkin TBMM onay kararında yer almayan Elâzığ, hükümet tarafından deprem bölgesi olarak belirlemiş ve AFAD Başkanlığının 15 Şubat 2023 tarih ve 492100 sayılı oluru ile tüm ilçe, mahalle ve köyleri ile 'Genel Hayata Etkili Afet Bölgesi' ilan edilmiştir. Ayrıca,

Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın 16 Şubat 2023 tarih ve 1975 sayılı oluru ile Elâzığ için mücbir sebep hali ilan edilmiştir.

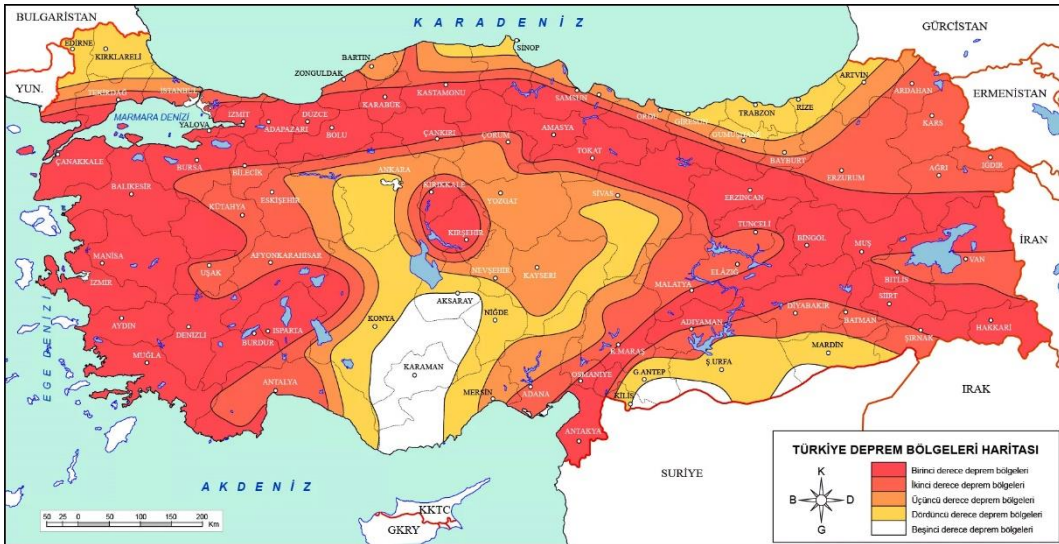
Deprem sebebiyle ülke genelinde eğitim ve öğretime de ara verilmiştir. İlk etapta, depremden etkilenen 10 ilde 1 Mart'a ve diğer illerde 20 Şubat'a kadar eğitime ara verilmiş olup, üniversitelerde 2022-2023 öğretim yılı bahar döneminde uzaktan eğitime geçilmesine karar verilmiştir. İlerleyen süreçte Türkiye genelinde 1 Mart'a kadar verilen aranın Adıyaman, Malatya, Kahramanmaraş ve Hatay'da 27 Mart'a kadar, Gaziantep ve Osmaniye'de 13 Mart'a kadar uzatıldığı açıklanmıştır.

Büyük bir coğrafyada, nitelik olarak sığ ve birbirine hem mesafe hem de zaman açısından yakın olarak meydana gelen bu depremler, etkili oldukları şehirlerin hem merkezlerinde hem de kırsal kesimlerde büyük yıkımlara neden olmuştur. Söz konusu depremler ile başlayan yüzey hareketi uzun süre devam etmiş, artçı sarsıntılar yoğun olarak hissedilmiştir. AFAD tarafından yapılan açıklamaya göre depremlerin ardından bir ayda 13 bin deprem meydana gelmiştir.

Depremin neden olduğu can kaybı ve hasarın boyutu günden güne değişmekte ve artış göstermektedir. Resmi makamlar can kaybının 14 Nisan itibarıyla 50 bin 500'e çıktığını ifade etmiştir. Yaralananların sayısının ise 107 bin 204 olduğu açıklanmıştır. Yine açıklamaya göre hayatını kaybedenlerin 6 bin 660'sı yabancı uyruklu olup büyük bir bölümü Suriyelidir. (13.03.2023 – 12:10 – Habertürk, Süleyman Soylu açıklaması)

Türkiye'deki Diri Fay Sistemleri, Depremsellik

AFAD'ın sunduğu veriler çerçevesinde 06 Şubat Pazarcık ve Elbistan depremleri ile 20 Şubat Yayladağı depreminin kaynağı olan fay hatlarına ilişkin AFAD verilerine aşağıda değinilmiş ve ayrıntı için dipnotlarda gerekli linkler verilmiştir.

06 Şubat 2023 Pazarcık (Kahramanmaraş) MW 7.7

AFAD tarafından hazırlanan teknik verilerin yer aldığı linkte:

“EGE-KIBRIS YAYI DİRİ FAYLARI

Ege-Kıbrıs Yayı (EKY), Türkiye’nin güney kıyısı yakınlarında, Girit adasının güneyinden geçerek kuzeydoğu yönünde Rodos adasının güneyinden Fethiye Körfezi’ne doğru uzanır. EKY, Girit adası ile Fethiye Körfezi arasında Plini ve Strabo çukurlukları boyunca ters fay bileşenli sol yönlü doğrultu atımlı fay karakteri gösterir. Ayrıca EKY, Antalya Körfezi, Kıbrıs kuzeyi ve İskendurun Körfezi arasında içbükey bir kavis yapar. Bu yayın kuzeybatıya doğru devamını, Antalya Körfezinden başlayan ve kuzeybatı doğrultusunda devam eden ters fay niteliğindeki Aksu bindirme fayı temsil eder. Diğer bir çukurluk, Plini ve Strabo çukurluklarından başlar ve Kıbrıs güneyinde dışa doğru bir yay yapar. Yukarıda bahsedilen çukurluklar boyunca Afrika plakası, Anadolu bloğunun altına doğru KKD doğrultusunda dalmaktadır” denildikten sonra bu faylarda meydana gelen Tarihsel Dönem ve Aletsel Dönem Depremleri hakkında bilgi verilerek, bu faylardaki büyük yıkımlara değinilmiştir.³

06 Şubat 2023 Elbistan (Kahramanmaraş) MW 7.6

AFAD tarafından hazırlanan teknik verilerin yer aldığı linkte:

“ORTA ANADOLU KITA İÇİ FAY SİSTEMİ DİRİ FAYLARI

Orta Anadolu Ova Bölgesi, kuzeyde KAFZ, doğuda DAFZ, güneyde Ege Kıbrıs Yayı ve batıda Ege Açılma Sistemi arasında kalmış geniş bir bölgeyi kapsar. Bu bölgede KD-GB ve KB-GD doğrultulu bağımsız doğrultu atımlı faylar ile KAFZ ve DAFZ’den ayrılan faylar bulunur.”

denildikten sonra Merzifon (Amasya) Fayı , Ezinepazarı (Amasya) Fayı, Kırşehir Yöresi Diri Fayları, Gümüşkent (Nevşehir) Fayı, Tuzgölü (Konya) Fayı, Kilbasan-Hotamış Gölü (Konya) Fay Zonu, Öşün (Aslanköy-Mersin) Fayı, Mut (Mersin) Fay Zonu, Karaisalı-Karsantı (Adana) Fay Zonu, Ecemiş (Niğde) Fayı, Erciyes Fayı, Deliler (Çorum) Fayı, Sürgü (Malatya) Fayı, Malatya Fayı, Ovacık (Tunceli) Fayı, Salhançayı Fayı hakkında bilgi verildikten sonra bu faylarda meydana gelen Tarihsel Dönem ve Aletsel Dönem Depremleri hakkında bilgi verilerek, bu faylardaki büyük yıkımlara değinilmiştir.⁴

20 Şubat 2023 Yayladağı (Hatay) MW 6.4

AFAD tarafından hazırlanan teknik verilerin yer aldığı linkte:

“DOĞU ANADOLU FAY SİSTEMİ

Karlıova-Antakya arasında değişik özellikte olan birbirlerini tamamlayan birçok sol yönlü doğrultu atımlı faydan oluşan zon, Doğu Anadolu Fay Sistemi olarak adlandırılmıştır (Arpat ve

³ <https://deprem.afad.gov.tr/event-detail/0;eaEventId=543428> (Çevrimiçi: 15.04.2023)

⁴ <https://deprem.afad.gov.tr/event-detail/0;eaEventId=543593> (Çevrimiçi: 15.04.2023)

Şaroğlu 1972). Fay sistemi özellikle, 21 Mayıs 1971 tarihinde Bingöl ve yöresini etkileyen, birçok can ve mal kaybına neden olan depremle dikkati çekmiştir. DAFS'nun Kahramanmaraş'tan sonraki devamı tartışmalıdır. Arpat ve Şaroğlu (1972, 1975), fayın Karlova'dan başlayıp Bingöl, Palu, Hazar Gölü, Sincik, Çelikhan ve Gölbaşı'ndan geçerek yön değiştirdiğini, Hatay grabenini oluşturan faylarla devam ettiğini ve Ölüdeniz fayına birleştiğini belirtmektedir. Buna karşılık diğer bazı araştırmacılar (McKenzie 1972, 1975, Alptekin 1978, Şengör 1980), Hatay grabenini oluşturan fayları Ölüdeniz fayı ile birleştirirken, bu sistemi DAFS'den ayırmışlardır. McKenzie (1975), DAFZ'nun Ölüdeniz fayından farklı olduğunu, Adana-Misis dağlarına ulaşarak bindirme bileşenli karakter kazandığını, burada bindirme bileşeninin olmasının Ölüdeniz fayının hareketinden daha hızlı hareket etmesiyle mümkün olabileceğini savunmaktadır. DAFS'nin oluşum yaşı ve fay boyunca gelişen yanal ötelenme değerleri arasında var olan ilişkiler, fayın yıllık kayma hızını 7.9 ± 0.3 mm/yıl olarak göstermektedir. Bu kayma hızı özellikle DAFS'nin Karlova-Sincik arasındaki bölümü için geçerlidir (Herece,E.)”

denildikten sonra Karlova - Bingöl Arası, Bingöl - Karakoçan (Elazığ) Fay Zonu, Sancak (Bingöl) - Uzunpınar (Bingöl) Fay Zonu, Palu (Elazığ) – Sincik (Adıyaman) Arası, Çelikhan (Adıyaman) - Erkenek (Malatya) Arası, Gölbaşı (Adıyaman) – Türkoğlu (Kahramanmaraş) Arası, Türkoğlu (Kahramanmaraş) - Antakya Arası, Türkoğlu (Kahramanmaraş) – Kırıkhan (Hatay) Arası, Antakya (Hatay) Asi Nehri Arası, Karataş (Adana) – Osmaniye (Adana) Fay Zonu, Karataş (Adana) Fayı, Yumurtalık (Adana) Fayı hakkında bilgi verilmiş, bu faylarda meydana gelen Tarihsel Dönem ve Aletsel Dönem Depremleri hakkında bilgi verilerek, bu faylardaki büyük yıkımlara değinilmiştir.⁵

Uzman Kuruluşların Hazırladığı Deprem Raporları

AFAD, TMMOB ve ilgili diğer kurumlar tarafından bahse konu depremlere ilişkin saha çalışmaları ön değerlendirme raporları hazırlanmıştır.

AFAD tarafından yayımlanan 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş (Pazarcık ve Elbistan) Depremleri Saha Çalışmaları Ön Değerlendirme Raporu başlıklı raporun sonuç kısmında:⁶

“Yüzey faylanması açısından;

- 1- 06.02.2023 günü meydana gelen Pazarcık (Kahramanmaraş) Depremi'ne (Mw 7.7) Ölü Deniz Fay Zonu'nun Narlı, Doğu Anadolu Fay Sistemi'nin Çelikhan, Gölbaşı ve Amanos parçaları; Elbistan (Kahramanmaraş) Depremine (Mw 7.6) Çardak Fayı ve Doğanşehir Fay Zonu kaynaklık etmiştir. Depremlerde sırasıyla yaklaşık 290 km ile 130 km uzunluğunda yüzey kırığı ile 6.5 m'ye varan yer değiştirmeler meydana gelmiştir.

⁵ <https://deprem.afad.gov.tr/event-detail/0;eaEventId=551067> (Çevrimiçi: 15.04.2023)

⁶ https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Arazi_Onrapor_28022023_surum1_revize.pdf (Çevrimiçi:15.04.2023).

- 2- Depremlere kaynaklık eden fayların kırık modeline bakıldığında; Pazarcık merkez üslü depremin kuzeydoğuda Çelikhan Pötürge arasından Kırıkhan'ın güneyine kadar Doğu Anadolu Fay Sistemi'nin Erkenek, Gölbaşı ve Amanos yapısal parçaları ile Ölüdeniz Fay Sistemi'nin Kuzey ucundaki Narlı Parçası'nı kırmış olması; aynı şekilde Elbistan dış merkezli ikinci depremin ise Çardak Fayı ile Doğanşehir Fay Zonu üzerinde yüzey kırığı oluşturması her iki deprem olayının da yakın büyüklük ve zaman aralığındaki ardışık şoklardan meydana gelmiş olabileceğini düşündürmektedir.
- 3- Depremin etkilediği alanlarda doğrultu atımlı fay sistemlerinde belirgin olarak gözlenen dere ötelenmesi, sırt ötelenmeleri, çöküntü gölleri gibi morfo-tektonik oluşumlara rastlanılmıştır. Ayrıca yüzey kırıkları birçok bölgede karayolu, demiryolu gibi ulaşım hatlarını ve bahçe çitleri ve tarla sınırlarını belirgin bir şekilde ötelemiştir.
- 4- Deprem sonrasında bölgede geniş kapsamlı ikincil olaylar da gözlenmiş olup bunlar arasında kaya düşmeleri, heyelanlar, zemin sıvılaşmaları yaygın olarak gözlenmiştir.

Yapısal Hasarlar Açısından;

- 5- Yönetmelik kurallarına ve konstrüktif esaslara uyulmadan inşa edilmiş yapıların ciddi hasarlar gördüğü aşıkardır.
- 6- Hazır beton kullanımın, agrega granülometrisinin sağlanması ve betonun kalıba tam olarak yerleştirilmesinin ne kadar önemli olduğu tekrar gözlemlenmiştir.
- 7- Özellikle konut olarak inşa edilen binaların zemin katlarının ticarethane olarak kullanılacağı durumlarda, bu katların yumuşak kata neden olmayacak şekilde gerekli önlemlerin alınmasının önemi kesindir.
- 8- Donatı cinsinin seçimi (düz donatı) ve işçilikteki kusurlar, yer hareketi tarafından affedilmeyen başlıca olumsuzluk durumlarından biri olmuştur. Akredite edilmiş usta, kalfa ve inşaat işçilerinin yapı inşaatlarında çalıştırılması hususunun önemi tekrar gün yüzüne çıkmıştır.”

denilerek depremin yüzey faylanması ve yapısal hasarları açısından sonuçları raporlanmıştır.

İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) tarafından yayımlanan ve oldukça kapsamlı olan Ön İnceleme Raporunun 3 ve 4. Sayfalarında:⁷

“Yapısal Hasarların Değerlendirilmesi

Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde sırasıyla 7,8 ve 7,7 büyüklüğünde oluşan şiddetli depremlerde Doğu Anadolu Fay Hattı üzerindeki 10 ilde çok sayıda betonarme bina yıkılarak enkaz haline gelmiştir. Yıkılan binaların enkaz haline gelmesi hususunda birçok

⁷ https://haberler.itu.edu.tr/docs/default-source/default-document-library/2023_itu_deprem_on_raporu.pdf?sfvrsn=77afe59e_4 (Çevrimiçi:15.04.2023).

parametre etkin olmakla beraber binaların yaşı, temellerin oturduğu zeminlerin taşıma kapasitelerinin düşük olması, inşaatlarda kullanılan malzeme kalitesinin, kolonlar ve kirişlerin en kesit boyutlarının ve donatı miktarlarının yetersizliği, inşa edildiği yıllarda yürürlükte olan yönetmeliklere uygun olarak taşıyıcı sistem elemanlarının inşa edilmemiş olmaları, diğer yapıım kusurları ile bitişik nizamda inşa edilen binaların kat seviyelerinin farklı olmaları gibi hususlar en belirgin yıkım nedenleri olarak görülmüştür. Kahramanmaraş ve Adıyaman ilinde enkaz halindeki binaların büyük çoğunluğunun ilk katlarının ya tamamen veya kısmen kat mekanizma durumuna gelerek tüm katların üst üste sandviç şeklinde ya da yan tarafa doğru toptan veya kısmen dönerek göçme durumlarının olduğu görülmüştür. Hatay-Antakya ve Adıyaman-Gölbahı gibi bölgelerde zemin sıvılaşması etkisiyle binaların temel sistemi özelliklerine bağılı zemine batarak ya binanın tamamı yana yatarak ya da kısmen sıvılaşan zemine batarak eğik vaziyette göçtüğü de görülmüştür.

Bu depremder sonucunda, betonarme binalar gibi tüm yapıların yönetmeliklere uygun olarak zemin kapasiteleri yüksek olan bölgelerde projelerine azami ölçüde uygun olarak inşa edilen hastaneler ile bazı kamu binaları, böylesine şiddetli depremler sonucunda binalarda oluşabilecek yapısal hasarların çok sınırlı ölçülerde kalabileceğini bir defa daha göstermiştir.

İlgili hasarların önemli bir kısmının, taşıyıcı sistem elemanlarıyla dolgu duvar olarak kullanılan bims beton blok tuğlalar arasındaki bağlantının deprem sırasında deformasyona izin vermeyecek şekilde inşa edilmiş olması nedeniyle meydana geldiğı kanaatine varılmıştır.

Geleceğe Dönük Çıkarımların Kent Planlama ve Hızlı Konut İhtiyacının Karşılanması İçin Kullanılabilecek İnşaat Tekniklerinin Değerlendirilmesi

Merkezi Kahramanmaraş ili Pazarcık ilçesi olan Güneydoğı Anadolu Fay Hattı'nın kırılmasıyla gerçekleşen 7,7 büyüklüğündeki Kahramanmaraş-Pazarcık depremi ve 7,6 büyüklüğündeki Kahramanmaraş-Elbistan depremi Türkiye'de yaşanan en büyük ikinci ve üçüncü depremler olarak kayıtlara geçmiştir. Depremlerden etkilenen ve 13,5 milyon kişinin yaşadığı 10 il için, AFAD tarafından 2019-2021 yılları arasında hazırlanan, İl Afet Risk Azaltma Planlarında yapılan tespitler ve öngörülerde, kentlerin büyük bir kısmının gelişmeye elverişli olmayan zeminlerde olduğu ve bu alanlardaki eski ve zayıf yapı stokunun yenilenmesi gerekliliğinin altı çizilmiştir. Mevcut yerleşim alanlarının yer seçimi kararları ve özellikle son 50-60 yıllık hızlı şehirleşme sürecinin beraberinde getirdiğı imar ve yapı uygulamaları, imar planlarının hazırlanması ve onaylanması süreçlerindeki yetki ve sorumluluklar, imar aflarının ve beraberindeki yüksek riskli yapı stoku ve mevcut yapı denetim problemleri olarak sıralanmaktadır.

Bölgenin şehircilik ilkeleri ve dinamikleri bakımından deprem öncesi ve sonrası durumunu dikkate alarak, kamu politikaları, mekânsal planlama, yönetim ve toplumsal katılım üzerinden irdeleyen ve sürdürülebilir, güvenli, adil ve yaşanılabilir bir yeniden yapılanma sürecini yönlendiren değerlendirme ve öneriler aşağıda özetlenmektedir.

- Bilimsel temele dayanmayan imar affı, imar barışı gibi mühendislik hizmeti almamış, sağlıksız ve güvensiz yapı stokunu yasallaştıran düzenlemelere son verilmeli; doğal eşikler yeniden yapılanma sürecinde esas alınmalı, yeni planlama sürecinde kültür varlıkları hariç bu alanlarda yapılaşmalara izin verilmemelidir.
- 6 Şubat 2023 depremlerinde etkilenen bölgelerde kentin yeniden yapılanması sürecini de içerecek şekilde “afet sonrası iyileştirme ve kalkınma planı” hayata geçirilmeli, yeniden yapılanma süreci başlatılmalıdır. Tek tip yapılar yerine depremden zarar gören illerin sosyal ve kültürel yapısının yansıması olan geleneksel kent dokusunun değerlerini referans alan çağdaş mimari tasarımlar önerilmelidir. Yeterli açık alan ve sosyal altyapı alanına sahip, evrensel tasarım normlarında, kültür varlıklarının ve tarihi dokunun depreme karşı dirençliliğini artırmayı hedefleyen, doğaya ve insana saygılı yerleşmeler olarak planlanmalı ve tasarlanmalıdır.
- Kentsel dönüşüm/yenileme çalışmaları, mevzi, parçacıl ve mevcut kentsel dokudaki riskleri artıran “salt emsal artırımına dayalı kaynak yaratma” yaklaşımı terk edilmelidir. Kentsel dönüşüm projeleri, üst ölçekli planlar ile uyumlu olarak yürütülmeli ve alternatif finansman modelleri gözetilerek kurgulanmalıdır.
- Kültür, toplumun devamlılığı, kimliğin anlamı ve ekonomik kalkınmada değeri ile, afet sonrası “daha iyi” yeniden yapılandırma sürecinde temel bir güç kabul edilmeli ve tüm toplumu kapsayıcı bir kentsel dönüşüm ve topluluk yönetim modeli geliştirilmelidir.

Yeniden inşa edilecek konutlarda, zemin koşulları vb. birçok farklı koşul dikkate alınarak tünel kalıp ile inşa edilen taşıyıcı sistemler, prefabrike betonarme konutlar ve modüler çelik sistemler birlikte değerlendirilmelidir.

Tünel kalıp sistemlerle çok katlı bloklardan oluşan toplu konut inşaatlarının hızla inşa edilebilmesi mümkündür. Ancak, öncelikle bloklar için belirli tip mimari projeler geliştirilmesi, temel ve bodrum katların konvansiyonel kalıplarla inşa edileceği ve bu sürecin de inşaat süresini uzatacağı, üst yapıların tünel kalıp sistemlerle hızla inşa edilebileceği de dikkate alındığı zaman temel derinliği ve bodrum kat sayısının sınırlandırılması veya hafriyat, bodrum kat çevre perde duvarlar vs. inşası belirli bir döngüyle üst kat inşaatlarını olumsuz etkilemeyecek şekilde iyi bir planlama ile yapılması önerilir. Zemin kat ve normal katların her birinin 2 gün/ kat hızla inşa edilebileceği tahmin edilmektedir. Örneğin, zemin kat ve 6 normal kat olmak üzere zemin kat seviyesinin üstünde toplam 7 katlı bir bloğun temel ve bodrum kat inşaat süreleri hariç olmak üzere yaklaşık 15 gün içerisinde inşa edilebileceği tahmin edilmektedir.

Prefabrike betonarme, depremler sonrasında ortaya çıkan yoğun konut ihtiyacını karşılamak üzere dünyada yaygın olarak kullanılan bir yapım tekniğidir. Tüm üretim süreci endüstriyel bir disiplinle fabrikalarda gerçekleştirildiğinden, kalite kontrol bakımından idealdir. Çok katlı prefabrike sistemler, tekrarlı çoklu projelerde konvansiyonel çözümlere göre daha

ekonomik olmaktadır. Prefabrike betonarme sistemler, ülkemizde yaşanan önceki depremlerde uygun yapısal performans göstermişlerdir.

Yeniden inşa edilecek yapıların bir bölümünde çelik malzemenin sağladığı üstünlükleri kullanmanın çok akılcı olacağı düşünülmektedir. Kısa vadede planlanan az katlı müstakil ya da apartman türündeki konutlar için çelik sistemlerden yararlanılabilir. 1 ila 2 kat arası binalarda soğukta şekil verilmiş hafif çelik elemanlı sistemler “aile evleri” olarak tasarlanabilir. Mimari bakımdan düzgün bir şekilde tasarlanmış modüler çelik sistemler deprem güvenliği ile birlikte işlevsellik ve estetik koşulları da sağlayacağından yeniden yapılaşmada (konutlar ve sosyal binalar) rahatlıkla tercih edilebilir. Modüler tasarım hızlı ve kaliteli üretimi de sağlayacaktır. Türkiye’de bulunan gerek hafif çelik gerekse yapısal çelik ürünlerinin üreticileri modüler yapım konusunda oldukça deneyimlidirler.”

TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası tarafından yayımlanan 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Pazarcık ve Elbistan Depremleri Ön Değerlendirme Raporu başlıklı raporun sonuç kısmına aşağıda yer verilmiştir:⁸

“6 Şubat depremleri yarattığı hasarlar nedeniyle büyük bir afete dönüşmüştür. Ülkemizin en doğusundan en batısına en kuzeyinden en güneyine kadar her aileyi yakın veya uzak ölçüde etkileyecek, ciddi travmalar yaratacaktır. Her şeyden önce yitirdiğimiz canlar ülkemiz için büyük bir kayıptır.

Son 30 yılda yaşanan depremlerin yarattığı maddi ve manevi hasarlar birbirinin nerdeyse aynısıdır. 1992 Erzincan depreminden itibaren, 1995 Dinar, 1998 Ceyhan, 1999 Gölcük, 1999 Düzce, 2002 Afyon, 2003 Bingöl, 2010 Elâzığ, 2011 Van, 2020 Elâzığ, 2020 İzmir depreminde göçen ve ağır hasar alan yapılar incelendiğinde benzer hasarlar olduğu görülmektedir. Pazarcık ve Elbistan depremlerinde de çok büyük benzerlikler görülmekle birlikte, diğerlerinden farklı olan, çok yakın zamanda yapılmış yapılarda da göçen veya ağır hasar alanların var olmasıdır.

Bölgenin büyük bir kısmı zayıf zemin yapısına sahiptir ve bu sebeple özel (özenli) mühendislik hizmetleri görmüş olması gerekmektedir.

Bu deprem ile, konunun tüm paydaşları tarafından, unutilan, görmezden gelinen, ihmal edilen, bilime rağmen kabul edilmeyen tüm konular hatırlanmalı, ele alınmalı, hukuki eksikler giderilmeli, yapı üretim sürecinin tüm aşamalarının uygun şekilde işlemlerini sağlayacak kanunlar, yönetmelikler bir an evvel çıkarılmalı, var olanların eksikleri tespit edilmeli ve yenilenmelidir. Çözümün tüm tarafları bir araya gelmelidir. Liyakat, yetkinlik bir an evvel yapı üretim sürecinin bir parçası haline getirilmelidir. Yetkin Mühendislik için 3458 sayılı kanun bir an önce değiştirilmelidir. Yetkinlik şarttır.

Arama kurtarma çalışmaları için organize olmakta çok geç kalınmış, arama kurtarma çalışmaları çok kısıtlı bölgelerde, yetersiz kadro ve ekipmanla yürütülmüştür. Birçok

⁸ <https://www.imo.org.tr/Eklenti/8175,imo-deprem-raporu-2pdf.pdf?0> (Çevrimiçi:15.04.2023).

depremzede günlerce hiçbir arama kurtarma ekibi bölgeye ulaşmadan göçük altında beklemiştir. Arama kurtarma çalışmalarına katkı sağlayabilecek maden işçileri gibi sivil olanaklar harekete geçirilmekte çok geç kalmıştır.

Afet yönetiminde ciddi bir koordinasyonsuzluk tüm deprem bölgelerinde gözlenmiş, arama kurtarma ekipleri doğru yönlendirilememiş, yardımlar ihtiyaç duyulan bölgelere ulaştırılamamıştır. Barınma ve gıda konusunda insani kriz yaşanmıştır. Yaşanan kriz, tüm Türkiye’den yurttaşların dayanışma seferberliği sayesinde kısmen hafifletilse de deprem bölgelerinde yardımların dağıtılması konusunda da kaos yaşanmıştır.

Afet yönetimi açısından son derece önemli olan deprem bölgelerindeki temel ihtiyaçların giderilmesine yönelik örgütlü ve deneyimli yapısıyla askeri birliklerin ve demokratik kitle örgütlerinin görev alması sağlanamamıştır. Bu da dolayısıyla deprem sonrası afet bölgesinde gündelik yaşamın idame ettirilebilmesinde büyük sorunlar yaşanmasına yol açmıştır.”

GÖZLEMLERİMİZ

Bu bölüm, rapor çalışması için bölgede bulunan raportörlerin gözlem ve bölgedeki depremzede ya da çalışma yürüten resmi/sivil yetkililer ile görüşmelerine dayanmaktadır. Yapılan gözlemler belli başlıklar halinde sınıflandırılarak özetlenmiştir. Bazı başlıklar şehir ya da kasaba özelinde, bazıları ise genel değerlendirme olarak yazıya dökülmüştür. Dolayısıyla **“Gözlemlerimiz”** başlığı altında belirtilen konular, bölgedeki durumu tam anlamıyla anlatmaktan ziyade birebir gözlem yapılan konuları içermektedir.

Koordinasyon Sorunları ve Yardım Çalışmaları

Deprem bölgesinin birçok şehri etkilemesi nedeniyle her ildeki yardım çalışmalarının ve koordinasyonun farklı süreçlerde ve koordinasyonda yürütüldüğü görülmüştür.

Depremi ilk günlerinde AFAD gönüllüsü olarak bölgeye gelen gönüllülerin koordinasyonsuzluk ve plansızlık nedeniyle arama-kurtarma ya da yardım çalışmalarına katılamadığı ve geldikleri şehirlere geri gönderildiğine şahit olunmuştur.

Deprem bölgesinde ilk günlerde ciddi oranda su sıkıntısı yaşanmıştır. Depremzedeler enkaz başında yakınlarını bekledikleri için toplanma alanlarına ya da çadır kentlere gidememiş ve bu nedenle yemek dağıtımı için ayrı bir organizasyon yapmak gerekmiştir.

Deprem bölgesinde birçok şehirde hava çok soğuk olduğu için enkaz altında kalanların bir kısmı acil müdahale edilememesi yüzünden donarak (hipotermi) vefat etmiştir.

Yıkılan bina sayısının çok olması nedeniyle arama-kurtarma çalışmaları ciddi oranda aksamıştır. Bu nedenle ekipler, içerisinde canlı olduğu düşünülen enkaz başlarında çalışmalar yürütmüştür.

Çok fazla ulusal ya da uluslararası sivil gönüllü çalışmaları olmasına rağmen bunlar yeterince koordine edilememiştir. Bazı yabancı arama-kurtarma gönüllülerine tercüman desteği sağlanamamıştır.

Yardımların organizasyon ve düzenlenmesinde ciddi aksaklıklar yaşanmıştır. Bu süreçte sivil gönüllüler ilk günlerde yardımların organize edilmesi ve yönlendirilmesi noktasında sorumluluk almıştır. Bazı AFAD depoları ilk günlerde sivil gönüllüler tarafından tasnif edilmiştir.

Çevre illerde de yıkım olması ve dahi Hatay’da olduğu gibi havalimanı pistinin hasar görmesi yardımların zamanında ulaştırılamamasına neden olmuştur.

Depremi etkilediği birçok bölgede ancak üçüncü gününden itibaren arama-kurtarma ekipleri deprem bölgelerinde daha yoğun çalışabilmiş ve enkazda yeterli ekipmanları olmadan çalışmalar başlayabilmiştir. İlk iki gün ne yazık ki insanlar enkazlarının başında elleriyle yakınlarını kurtarmaya gayret etmişler, ekipman bulunamadığından çoğu insana göçük altında yardım ulaştırılamamış, kurtulabilecek kişiler kurtarılamamıştır.

AFAD koordinasyonsuzluğu nedeniyle teoride işleyen kriz yönetiminin pratikte yürütülemediği görülmüş, aynı şekilde gelen iş makinalarının birçoğu günlerce boşa bekletilmiş, çadır sevkiyatında büyük bir kaos yaşanmıştır.

Depremden birkaç gün sonra yiyecek ve giyecek sorunu çözülmüş ancak Hatay'da 20 Şubat'ta meydana gelen 6,4 şiddetindeki depremden sonra normal hayatına dönen Reyhanlı, Yayladağı, Altınözü gibi ilçelerde depremzedelerin evlerinden bir anda çıkması nedeniyle çadır ihtiyacı had safhaya ulaşmıştır. Özellikle kırsal kesimde tek geçim kaynakları hayvancılık ve tarım olan insanların da evlerinin yanına çadır talebinde bulunması çadır ihtiyacını artırmıştır.

Arama-kurtarma yapılan binaların belirlenememesi nedeniyle içerisinde canlı tespit edilemeyen binalar aynı ihbarın yapılması sebebiyle yeniden aranmış, arka sokaklarda kalan, ihbar edilmeyen birçok binada arama-kurtarma çalışması yapılamamıştır.

Depremi ilk günlerinde arama-kurtarma çalışmalarında AFAD'ın hangi enkazda kimlerin çalışacağı konusunda bir yönlendirmesi olmamış, yardım tırları konusunda büyük bir kaos yaşanmıştır. Yardım kolilerinin nereye indirilip depolanacağı belli olmadığı gibi, tırların park edecekleri bir yer de belirlenmemiştir. Depolara gelişigüzel doldurulan yardım malzemelerinin tasnifi için insan gücüne ihtiyaç duyulmuş ancak birçok bölgede bu sağlanamamıştır.

Sosyal medya başta olmak üzere çeşitli platformlarda, yabancı dil bilen kişiler dünyanın farklı ülkelerinden gelen yardım ekiplerine gönüllü tercümanlık yapma taleplerini iletmış olmasına ve farklı kurumlar tarafından tercüman listesi oluşturulmasına rağmen deprem bölgesinde yeterli tercüman bulunmaması nedeniyle bazı ekiplerin verimli çalışamadığı tespit edilmiştir.

Arama-kurtarma çalışmaları devam ederken içinde canlı olma ihtimaline rağmen bazı yerlerde enkaz kaldırma işlemlerinin başlaması nedeniyle bazı arama-kurtarma ekiplerinin tepki olarak çalışmaları durdurduğu aktarılmıştır.

Elbistan'da arama kurtarma çalışmalarında koordinasyonsuzluk nedeniyle iş makineleri bekletilmiş, çok az enkazda çalışma yapılabilmektedir.

İlk iki günde basın ve sosyal medyaya yansıyan paylaşımlar nedeniyle birinci hafta bölgeye büyük bir yardım seferberliği gözlenmiş ancak gelen bu yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması ve depolanmasında yeterli koordinasyon sağlanmamıştır.

Devlet ile sivil kuruluşlar arasında birçok bölgede enkaz çalışmalarında nispeten koordinasyon bulunurken lojistik destek kısmında bu koordinasyonun sağlanamadığı görülmüştür. Bu koordinasyon, sosyal medya platformları veya ikili ilişkiler üzerinden yönlendirilmiş ve bu durum da kontrollü ve düzenli bir yardım akışını engellemiştir. Yardımların koordineli yapılamaması ekmek gibi temel gıdaların kısa sürede bozulmasına neden olmuş, su ve elbise gibi yardımların çöplere atılması sonucunu doğurmuştur.

Bölgedeki insanlar, yardımları tanıdıkları aracılığı ile bir şekilde ihtiyacı olan noktalara ulaştırmaya çalışmıştır. Gönüllü veya profesyonel ekipler, anlık olarak tanıştıkları kişilerle haberleşip, gelen yardım taleplerini ileterek çözüme şeklinde çalışma yürütmüştür.

Merkezlere yakın bölgelerde oturanlar yardımların nerelerde dağıtıldığını bilmeleri sebebiyle kendi imkanlarıyla bu yardım merkezlerine gelip ihtiyaçlarını karşılayabilmiştir. Ancak merkeze uzak olan yerleşim yerlerinde bu ihtiyaç sosyal medya ve ikili ilişkiler üzerinden yapılan taleplerle karşılanmaya çalışılmıştır. Mahalle ve köy muhtarlarıyla iletişim sağlayan STK'lar ile daha kontrollü ve ihtiyaç odaklı bir dağıtım yapılmaya başlanmıştır. Yardımlarda suiistimalleri engellemek için köy merkezinde herkesin görebileceği bir noktada muhtara teslim eden veya megafonla köye yardım geldiğini bildiren STK çalışmaları gözlemlenmiştir.

Gaziantep, Adana gibi depremden daha az etkilenen illerde bazı yardım kuruluşlarının organizasyon, insan kaynağı ve tecrübeleri nedeniyle AFAD, UMKE gibi kurum ve kuruluşlar inisiyatifi ilk etapta bu yardım kuruluşlarına bırakmıştır. Bu bölgelerde sivil-resmi kurum iş birliğinin nispeten verimli bir şekilde ilerlediği gözlemlenmiştir.

Resmi kurumların, afetlere hızlı ve koordineli müdahale için eğitim, ekipman desteği ve akredite adımlarının zaruri olduğu görülmüştür.

Hilti, matkap gibi arama-kurtarma ekipmanlarının, depremin daha az etkilediği Adana ve Gaziantep gibi illerden kolluk kuvvetleri aracılığıyla temini daha kolay ve hızlı olmasına rağmen bunun yapılamadığı gözlenmiştir. Bu noktada kaynak yetersizliğinden ziyade koordine edecek aklın/kurumun olmaması dikkati çekmiştir.

Malatya Bostanbaşı örneğinde olduğu gibi tarım arazisine yapılan çok katlı inşaatlar büyük bir yıkıma ve ölüme neden olmuştur. Şehirdeki yıkımların çoğu adından da tarım arazisi olacağı anlaşılan Bostanbaşı'nda yaşanmıştır. Bölgede oturanların bir kısmı eski evleri yıkılabilir düşüncesiyle Bostanbaşı'nda yeni dairelere yerleşmiş ancak bu binalar depremde ağır hasar görmüştür. Görüşme yapılan bir depremzedenin tanımlaması şöyledir: *“Hatırlıyorum kazarken kırmızı toprak çıkıyordu. Tarlaya 17 kat izin verilir mi? Tarlaya bina ettik...”*

Özellikle Elazığ depremi sonrası Malatya gibi çevre illerde bina yenileme işlemlerinde bazı vatandaşların ağır hasarlı evlerini yenileme yıkımı olmaması için kayıtlarda orta hasarlıya

çevrilmesi girişimlerinde bulundukları ve yıkımın bu denli büyük olmasında bunun da etkili olduğu aktarılmıştır.

Adıyaman'ın coğrafi konumu ve iletişimde yaşanan sıkıntılar sebebiyle batı şehirlerinden bu şehre gelen insani yardımların ve diğer malzemenin, coğrafi olarak geçiş güzergahındaki şehirlerin resmi yetkilileri tarafından ihtiyaca binaen alıkonulup kendi şehirlerine yönlendirildiği hususu alanda çokça dile getirilmiştir.

Ulaşım Sorunu

Depremin birinci günü birçok ilden insanlar deprem bölgesine intikal etmiş ancak yollarda deprem bölgesine gitmek isteyen ve deprem bölgesinden çıkmak isteyen araçlar yoğun trafiğe sebep olmuştur.

Kar yağışı, buzlanma, yıkılan viyadükler ve köprüler, yarılan yollar ulaşımı güç hatta bazı bölgelerde imkânsız hale getirmiştir. Bazı gönüllüler, ilk günlerdeki trafiği azaltmak için insani yardım dışında trafikte olan araçların engellenmesini talep etmiştir. Hem deprem bölgesi hem de şehirlerarası yollarda yoğun şekilde trafik yaşanmıştır.

Yardım malzemelerini taşıyan tırların iyi yönlendirilememesi sebebiyle uzun tır kuyrukları oluşmuş ve bu durum trafiğin aksamasına yol açmıştır.

Depremin ilk günlerinde yaşanan ulaşım sorunu 3-4. günden itibaren çözülmeye başlamıştır. Yollar onarılmış, havalimanı pistleri tamir edilmiştir. Deprem yardımlarının yavaşlaması ve şehir nüfusunun boşalması nedeniyle trafik yoğunluğu azalmış ve ulaşım nispeten rahatlamıştır.

İletişimde Yaşanan Aksaklıklar

Adıyaman’da Türk Telekom binasının yıkılmasından dolayı hem sabit telefonlar hem de baz istasyonları çalışmamış; telekomünikasyon altyapısının çökmüş olması şehrin dışarıyla iletişimini kesmiştir. Ancak sonraki günlerde bölgeye mobil baz istasyonları gönderilebilmiştir. Adıyaman'daki yıkım, telekomünikasyon probleminden dolayı ülke kamuoyuna ve devlet mercilerine aktarılamamıştır. Bakan yardımcılar, Valiler gibi devlet görevlileri dahi Adıyaman’a gitmesine rağmen durumu Ankara’ya bildirememiştir.

Fay hatlarının kırılması sebebiyle fiber hatlar koptuğu ve sağlam kalan operatörlerin hatlarının kullanılmadığı ifade edilmiştir. Turkcell’in Antakya içindeki 87 baz istasyonundan 83’ü çöken binaların üzerinde olduğundan kullanılamaz hale gelmiş, sağlam kalan baz istasyonları ortak (ulusal roaming) kullanılamamıştır. Bu konuyla alakalı olarak Vodafone Türkiye CEO’su Engin Aksoy bir YouTube yayınında, ulusal roamingin riskli bir süreç olduğunu, operatörlerin güvenlik anlamında zaafı olursa bu zaafın tüm operatörleri etkileyeceğini ve bir bölgede roaming hedeflenirken tüm Türkiye’de iletişimin kopması gibi bir sonuçla karşılaşılabilceğini, bu sebeple ulusal roamingin uygulanmadığını ifade etmiştir.⁹ Bu beyanlara karşı operatörler ulusal roaminge niçin hazırlıklı olmadıkları, bu güvenlik zafiyetinin neden giderilmediği, başka ülkelerde uygulanabilen bir hizmetin burada neden uygulanmadığı sorulabilir.

Baz istasyonlarının deprem riski gözetilmeden kuruldukları anlaşılmıştır. Sağlam kalan binalardaki ve kulelerdeki istasyonlarda ise bunlara enerji veren jeneratörlerin yakıtının ilk gün sabah saatlerinde tükendiği anlaşılmıştır. Sinyal veren istasyonlar olsa bile yıkılan baz istasyonları ile haberleşemediği için WhatsApp, Telegram, BİP ve SMS ile mesaj gönderilememiştir. Vodafon Türkiye CEO’su bu konuyla ilgili olarak operatörlerin jeneratörlere yakıt ikmali için çalışmalara başladığını, ancak geçiş öncelikleri olmadığı için yakıt ve elemanları bölgeye sevk edemediklerini ifade etmişse de sahadaki görüşmelerde böyle bir hareketliliğin gözlemlenmediği ifade edilmiştir.

Depremin Kahramanmaraş merkezli olduğunun açıklanması nedeniyle ilk yardım araçları, arama kurtarma ekip ve ekipmanları Kahramanmaraş, Adana ve Gaziantep’e yönlendirilmiştir. İletişimin tamamen koptuğu Adıyaman gibi il ve ilçeler ise seslerini duyuramamıştır.

Adıyaman ve Hatay’da valilerin depremin ciddiyetini ilk anda anlayamaması nedeniyle Ankara’yı yeterince bilgilendirmediği ve bu nedenle yardımların bu iki şehre az gönderildiği yönündeki iddialar yoğun olarak dillendirilmiştir.

Yerel yöneticilerin, AFAD yetkililerinin, Kızılay ve diğer sivil kuruluşların yetkililerinin ya da yakınlarının depremde vefat etmesi ya da akıbetlerinin belirsiz olması sebebiyle kurum içi

⁹ <https://youtu.be/LiTiAiZfupM> (Çevrimiçi: 13.04.2023).

ya da kurumlar arası iletişim kopmuş, koordinasyon çökmüş, organizasyon sıkıntısı daha da derinleşmiştir.

Telefonlar çalışmadığı için enkaz altında kalanlar seslerini duyuramamış, telefonu çeken depremzedelerin ihbarları 112 Acil Servis tarafından ekiplere yönlendirilememiştir. Esasen telsiz sistemi üzerinden her koşulda iletişim becerisine sahip olması gereken AFAD ile ekip liderleri de koordine olamamıştır. İletişimde yaşanan kopmalar ve sıkıntılar arama, kurtarma ve yardım çalışmalarını olumsuz etkilemiştir.

Sığınmacılara Yönelik Saldırıları ve Ayrımcı Yaklaşımları

Deprem sonrası Suriyelilerin kendi enkazları başına gitmesi, enkazlarına müdahale etmeye çalışması ve yeterli Türkçe bilmemeleri yanlış anlaşılmalara neden olmuş, bazı bölgelerde linç girişimlerine ve kolluk kuvvetlerinin şiddetle cevap vermesine neden olmuştur.

Yemek dağıtılan bazı bölgelerde ve çadır alanlarında Suriyelilere karşı ayrımcı yaklaşımlar olduğuna dair gözlemler aktarılmıştır. Arama kurtarmada bazı ekip ya da ekiplerin, *“Biz önce Türkleri kurtaralım sonra Suriyelileri bakarız”* açıklamaları olduğu iddia edilmiştir.

Suriyelilerin deprem olmayan diğer illerde kamu imkanlarından yararlanıp yararlanamayacağı muğlak bırakıldığından, hatta bazı valiliklerin bu konuda olumsuz tutum takındıklarından pratikte Suriyeli sığınmacılar kendi başlarına bırakılmıştır.

Ölüm Raporları ve Defin İşlemleri

Öncelikle görüşme yapılan birçok kişi, ilk üç gün sokaklarda sahipsiz cenazelerin bulunduğunu, kaos halindeki ortamda bazı cenazelerin hastane bahçelerine bırakıldığını, yine okul bahçesi gibi geniş alanlarda cesetlerin toplanıp bırakıldığını belirtmiştir. Bu durumda ilk gün bulunan cenazelerin, kaos ortamında kimlik tespiti işlemlerinin nasıl yapıldığı bilgisine halen ulaşamamıştır.

Sonrasında Cenaze Tespit ve Defin Merkezlerinin oluşturulduğu, buralarda olay yeri inceleme ekipleri, savcılar, adli tıp uzmanları, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı

ekiplerinin oldukça hassas bir şekilde çalışma yürüttükleri görülmüştür.

Sahipli cenazeler gerekli tutanaklar tutulup kimliklendirme yapıldıktan sonra ailelere teslim edildiği, sahipsiz cenazelerin ise her bir cenaze için özel bir numara altında yapılan işlemler neticesinde içeriğinde varsa enkaz adresinin ya da cenaze aracının cenazeyi nereden

aldığının bilgisinin de yer aldığı bir tutanak ile numaralandırıldığı görülmüştür. Savcıların vaziyet ettiği bu işlemde cenazelerden parmak izi, kan-doku örneği ve diş alma, fotoğraflama gibi daha sonrasında kimlik tespitine yarayacak detaylı bir inceleme yapılmaktadır.

Bu işlemler sonrasında cenazeler aynı alandaki Diyanet görevlilerine teslim edilmekte, Diyanet görevlilerince de sahipsiz cenazelere kimliklendirme aşamasında verilen numara ile aynı numaranın kullanıldığı bir liste tutulmakta, sonrasında teyemmüm, cenaze namazı ve defin işlemleri yürütülmektedir. Cenazelerin defin hazırlık işlemleri yapıldıktan sonra hemen yandaki sahipsiz cenazelerin defnedildiği mezarlığa aynı numaranın yazılarak defnedildiği, defin işlemlerinin kepçelerle kazılan ve kapatılan mezarlarda yapıldığı görülmüştür. Buradaki tüm verilerin, bir veri tabanına girileceği, kayıpları olanların yakınlarını bu veri tabanı üzerinden arama imkânı bulabileceği görevliler tarafından ayrıca aktarılmıştır.

Asayiş Sorunu ve İşkence Vakaları

Deprem bölgesinde asayiş ve güvenlikle ilgili sorunlar yaşanmış, çeşitli hırsızlık ve yağma iddiaları gündeme gelmiş; ayrıca bu suçların faili olduğu ileri sürülen kişilere yönelik linç girişiminde bulunulduğu, kolluk kuvvetlerince işkence ve kötü muameleye tabi tutuldukları yönünde görüntüler ve haberler kamuoyuna yansımıştır.

Ayrımcı, ırkçı nefret dili ile yapılan paylaşımlar üzerine bazı depremzedelerin ve bölgede çalışan görevlilerin bunun etkisiyle öfke dolu cümleler kurduğuna şahitlik edilmiştir. Herhangi bir hırsızlık ya da yağma olayı ile alakası olmayan tam tersine yardım için gelmiş gönüllüler ve hatta depremzedeler dahi bu söylemden etkilenen öfkeli insanlar tarafından darp edilmiştir.

Deprem bölgesinde yağmacı oldukları iddiası ile yakalanan yerli ve yabancı uyruklu birçok insanın kolluk görevlileri ya da sivil insanlar tarafından darp edildiğine ilişkin görüntüler ve iddialar sosyal medya ve basına

yansımıştır. Tarafımızca izlenen ve binlerce kişi tarafından paylaşılan görüntülerde resmi

üniformalı kolluk görevlilerinin yakaladığı kişileri dövdüğü, hakaret ettiği açık bir şekilde görülmektedir.

Darp edilen kişiler arasında yardım görevlilerinin, ailelerini enkaz altında arayan depremzedelerin veya yakınlarının, ailesi için ilaç temin etmek amacıyla şehir merkezine giden kişilerin, tuvalet ihtiyacını gidermek için boş bir bina girişine gittikten sonra yakalanan yardım görevlilerinin olduğu basına yansımıştır. Mağdurlar tarafından basına yapılan açıklamalarda polislerin ihbar üzerine yakaladıkları kişilerin üstlerini dahi aramadan direkt darp ettikleri bildirilmiştir.

Kolluk görevlilerinin herhangi bir suç şüphesi ile yakaladıkları kişilere karşı kötü muamele ve darp eylemlerinde bulunmaları işkence suçunu meydana getirmektedir. Kolluğun yargılama veya infaz görevi bulunmadığı gibi, aksine yakalanan kişilerin can güvenliğini sağlayarak yargı birimlerine teslim etmek temel görevleri arasında yer almaktadır. Hukuk güvenliği ilkesinin afet veya olağanüstü haller dâhil hiçbir koşulda askıya alınması mümkün değildir. Bir suç şüphesi altında tutulan herkesin bağımsız ve tarafsız mahkemelerce usule uygun şekilde adil yargılanma hakları bulunmaktadır. Ancak maalesef kamuoyuna yansıyan görüntüler, kolluk görevlilerinin görev tanımı dışına çıkarak, yakaladıkları kişileri adeta infaz ettiklerini, bu suretle işkence suçunu işlediklerini ortaya koymaktadır. Söz konusu görüntülerde yer alan gerek kamu görevlileri gerek diğer sivil kişilerin tespit edilerek derhal adli ve idari soruşturmalar başlatılarak işkence ve kötü muamele suçuna karşı etkin bir duruş sergilenmelidir.

Cezaevlerinde Yaşanan Sorunlar ve Hak İhlalleri

Depremi en ağır yaşadığı altı büyük şehirde 33 adet açık ve kapalı ceza infaz kurumu bulunmaktadır. Açık ceza infaz kurumları hariç, yaklaşık 17.600 mahpusun deprem bölgesindeki 6 ilde bulunduğu ve depremden direkt olarak etkilendiği belirtilmektedir.

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü resmi internet sitesinde 6 Şubat 2023'te yayınlanan basın açıklamasında depremden etkilenen bölgedeki ceza infaz kurumlarında kalan mahpuslardan yaralanan ya da hayatını kaybeden kimsenin olmadığı, mahpusların aileleri ile görüşmesi konusunda gerekli kolaylığın sağlandığı belirtilmiştir.

Yapılan bu açıklamadan sonra bazı cezaevleri ile ilgili sosyal medya paylaşımları olmuştur. Paylaşımlarda Hatay T Tipi Kapalı Cezaevinde deprem nedeniyle dışarı çıkmaya çalışan hükümlü ve tutuklulara ateşli silahlarla müdahale edildiği, bazı kadın hükümlülere cinsel saldırıda bulunulduğu, hükümlü ve tutuklulardan yaralananlar olduğu, üç hükümlünün öldüğü, hükümlü ve tutukluların işkence gördükleri iddialarını içeren haberler; ayrıca mahpusların yerde ters kelepçe ile soğuk betonda yüzüstü yatırıldığı, çok sayıda mahpusun yaralandığı ve yaralı mahpusların ciddi anlamda şiddet gördüklerine dair kanaat oluşturan görüntüler sosyal medyada yayımlanmıştır. Görüntülerin birinde ise beton üzerine yüz üstü

yatırılan mahpusların olduğu, ortamdaki bir kişinin “*Vurma yok. Bak her yerde kamera var, vurma yok*” dediği, yerde yatan mahpuslardan birinin yüzünden kanlar aktığı görülmüştür.

Paylaşımlarda Malatya E Tipi, Türkoğlu 1 Nolu L Tipi, Hatay T Tipi, Elbistan E Tipi Kapalı Cezaevlerinde mahpusların ailelerine ulaşamamaları sonrasında isyanlar çıktığına, bazı mahpusların firar ettiğine, bazılarının da güvenlik güçleri tarafından yaralandığına ve öldürüldüğüne dair bilgiler paylaşılmıştır. Ayrıca bazı cezaevlerinin tamamen tahliye edildiği, bazı hapishanelerdeki mahpusların bir kısmının da başka cezaevlerine sevk edildiği belirtilmiştir.

Bu paylaşımlara dair 09.02.2023 tarihinde Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü resmi internet sitesinde yapılan 2023/3 nolu basın açıklamasında, olaylara müdahale esnasında yaralanan 12 mahpustan üçünün hastanede yaşamını yitirdiği, olaylar esnasında kadın mahpuslara yönelik tecavüz iddialarının gerçek dışı olduğu, hapishanenin kullanılamaz duruma gelmiş olması sebebiyle mahpusların başka cezaevlerine sevk edildiği belirtilmiştir.¹⁰

Aynı gün yayımlanan 2023/4 nolu açıklamada ise sosyal medya platformlarında Hatay T Tipi Kapalı Cezaevine ilişkin paylaşılan görüntülerin, Kahramanmaraş Türkoğlu 1 Nolu L Tipi Kapalı Cezaevine ait olduğu, yaşanan olayda mahpusların dışarı çıkmaya çalıştığı, güvenlik güçlerinin mevzuat çerçevesindeki müdahalesiyle bunun engellendiği, müdahale esnasında ölüm meydana gelmediği, olayla ilgili soruşturma yapılmak üzere görevlendirmelerin gerçekleştirildiği belirtilmiştir.¹¹

Kurum tarafından yapılan açıklamalar, yaralıların durumunun ne olduğu, üç kişinin hangi koşullarda ve niçin öldürüldüğü, yaralıların tedavi işlemlerinin hangi hastanede gerçekleştirildiği ve akıbetleri, boşaltılan cezaevlerindeki mahpusların hangi cezaevlerine hangi koşullarda nakledildikleri gibi birçok hususu aydınlatmaktan uzak, eksik açıklamalar niteliğindedir. Ayrıca yaşanan olayların neticeleri, cezaevlerinde bu tür kriz anlarına ilişkin senaryoların tatbikatının yapılmadığı ya da bu tür durumlara kurumsal olarak yeterince hazır olunmadığı anlamına gelmektedir.

Bu konuyla ilgili olarak yayımladığımız basın açıklamasındaki önemli vurguları hatırlatmakta fayda görüyoruz:¹²

“(…) İki büyük deprem ve sonrasında sık sık yaşanan artçı sarsıntılar nedeniyle cezaevinde tutulan mahpusların tutulma şartlarında değişikliğe gidilmesi elzemdir. Cezaevlerinde havalandırma kapılarının açık tutulması, geceleri kapıların kapatılmaması, deprem nedeniyle hasar gören cezaevlerindeki mahpusların ivedilikle tahliye edilmeleri,

¹⁰ <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/hatay-t-tipi-kapali-ceza-infaz-kurumu-hakkinda-basin-aciklamasi09022023125942> (Çevrimiçi:15.04.2023).

¹¹ <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/hatay-t-tipi-kapali-ceza-infaz-kurumuna-ait-oldugu-iddia-edilen-goruntulerle-ilgili-basin09022023010612> Çevrimiçi: 15.04.2023.

¹² <https://www.mazlumder.org/tr/main/faaliyetler/basin-aciklamalari/1/deprem-nedeniyle-cezaevlerinde-yasanan-ihlall/14220> Çevrimiçi: 15.04.2023.

ailelerinin ve akrabalarının durumu hakkında bilgi sahibi olmak isteyen mahpuslar için iletişim hak ve imkânlarının sağlanması, depremde yakınları ve akrabalarından can ve mal kayıpları olanlara mazeret izni verilmesi gibi haklı ve insancıl taleplerin mahpuslar tarafından dile getirilmesi tabiidir. Bu taleplerin reddedilmesi ve kaçmalarının önlenmesi adına havalandırma alanlarının kapatılması veya hasarlı binalarda tutulmaları, mahpuslar için adeta işkence anlamına gelecektir.”

“(…) MAZLUMDER Cezaevi Komisyonu olarak;

- Depremde can ve mal kaybı olan mahpuslara infaz kanunu 94. Madde kapsamında gerekli kolaylığın ivedilikle sağlanmasını
- Aileleri ve akrabalarından bilgi alabilmeleri için mahpuslara gerekli kolaylığın gösterilmesini ve imkanların sunulmasını
- Deprem bölgelerinde havalandırmaların kapatılmamasını, hasar gören cezaevlerinin ivedilikle tahliyesini,
- Meydana gelen ölüm vakaları hakkında gerekli soruşturmanın ivedilikle başlatılmasını ve “cinayet” titizliğiyle yürütülmesini
- Kamu görevlisi olan personelin soruşturma süresince açığa alınmasını,
- Tüm sorumluların ivedilikle cezalandırılmasını ve kamuoyunun şeffaf bir şekilde bilgilendirilmesini, talep ederiz.”

Derneğimize yapılan bir başvuruda, Kahramanmaraş Aksu Kapalı Cezaevinde tutuklu bulunan F.Y isimli kişinin, deprem sonrasında cezaevi duvarlarının yıkılması üzerine, deprem bölgesinde yaşayan ailesi için duyduğu endişe sebebiyle cezaevinden firar ettiği, yakınlarından 10 kişinin defin işlemine katıldığı, akabinde tekrar Kahramanmaraş Cumhuriyet Başsavcılığına giderek teslim olduğu, ancak teslim olması sonrasında cezaevi görevlileri tarafından işkenceye uğradığı iddialarında bulunulmuştur.

İddialar üzerine derneğimizce görevlendirilen dört avukat tutuklu F.Y.’yi cezaevinde ziyaret etmişlerdir. Ziyarette F.Y. kendisiyle birlikte sevk edilen diğer tutuklu ve hükümlülerle birlikte boş bir alana alınarak tamamen soyulduklarını ve kalabalık bir infaz koruma memuru topluluğu tarafından tekme, tokat ve cop kullanılmak suretiyle falakaya da yatırılarak, o.ç, a.k.ç. vb. küfürler eşliğinde işkenceye uğradıklarını; bilahare cezaevi kayıt işlemlerinin yapıldığı bilgisayarlı bir odanın yan tarafında bulunan kapalı bir odaya alındığını, odaya giren memurlar tarafından dövüldüğünü, daha sonra herhangi bir eşyanın bulunmadığı boş bir hücreye alınarak beton zeminde kalmaya zorlandığını, geceyi burada geçirdiğini, sonraki gün revire götürülmek bahanesiyle götürüldüğü bir yerde kalabalık bir memur grubu tarafından tekrar darp edildiğini aktarmıştır.¹³

¹³ Bkz. <https://twitter.com/mazlumderadana/status/1626314164141432832?s=20> (Çevrimiçi:15.04.2023).

Yine deprem önlemleri kapsamında Hatay ve Kahramanmaraş cezaevlerinin, Bingöl M Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunun, Çankırı E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunun, Diyarbakır D Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumunun boşaltıldığı, buralarda bulunan tutuklu ve hükümlülerin çevre illerde bulunan cezaevlerine sevk edildiği basına yansımıştır. İlgili cezaevlerinde yaptığımız görüşmelerde, bulundukları cezaevlerinden deprem nedeniyle farklı cezaevlerine sevk edilen mahpusların yanlarına tüm eşyalarını almalarına izin verilmediği, gittikleri cezaevlerinde birçok eşyayı yeniden almak zorunda kaldıkları, firara kalkışan mahpusların sevk edildikleri cezaevlerinde darp edildikleri, kötü muameleye maruz kaldıkları mahpuslarca tarafımıza bildirilmiştir.

Depremeler sonrasında yaşanan olaylar, ceza ve infaz kurumlarının olası deprem veya benzeri afetlere hazırlıklı olmadıklarını, bu tür olaylara karşı alınması gerekli olan güvenlik tedbirlerinde zafiyet gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Güvenlik önlemlerinden kastın devletin güç kullanarak olayları durdurması anlamına gelmediği, özellikle mahpusların yaşam hakkının devletin güvencesi altında olduğu, ceza ve infaz kurumlarında mahpusların vücut bütünlüğüne herhangi bir hanel getirilmeden sorunların çözülmesi gerektiği kuşkusuzdur. Ne var ki resmi açıklamalarda geçen verilere göre üç mahpusun öldürülmesi ve 12 mahpusun yaralanmasına neden olan olaylarda devlet eliyle yapılan müdahaleler yıkıcı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Deprem sonrası alınan tedbirlerin ise mahpuslar açısından ayrıca hak kaybına yol açtığı, asla kabul edilemeyecek ve mazur görülemeyecek hak ihlallerinin ortaya çıktığı gözlemlenmiştir.

Ceza ve infaz kurumlarında bu tür olaylara karşı önceden hazırlıklı olunması, yeterli tatbikatın yapılması, yaşanabilecek kriz anlarına karşı mahpusların da hayatını tehlikeye atmadan sorunların çözülmesi, mahpusların sevk edildikleri yerde yeterli güvenlik önlemi alınması ve kamu gücünün kötüye kullanılmaması konularında ayrıca çalışma yapılması, hak ihlallerine sebep olan ve göz yuman görevliler hakkında etkin soruşturma yürütülmesi önem arz etmektedir.

DEVLETİN SORUMLULUĞU

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 17. maddesi, herkesin yaşam hakkına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Yaşam hakkı, Türkiye'nin taraf olduğu, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde de yer alan temel bir haktır. Yaşam hakkı, diğer birçok haktan farklı olarak dokunulmaz haklar arasında sayılmıştır.

Anayasanın 5. maddesinde devletin temel amaç ve görevleri "(...) kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır." şeklinde açıklanmıştır. Bu düzenleme ile Anayasa, devlete kişilerin yaşama hakkını koruma yükümlülüğünü yüklemiştir. Bu hüküm, devlete sadece "bireyi öldürmeme" yükümlülüğünü değil "bireyin yaşamını koruma" ve "bireyin ölümünü soruşturma" yükümlülüğünü de yüklemektedir.

Devlet, sadece kasten öldürmemekle değil aynı zamanda ihmal veya ağır kusurla yaşam hakkının ihlal edilmesi riskine yönelik etkin önlemleri almak ve denetimleri yapmakla da yükümlüdür. Devletin pozitif yükümlülüğü olarak ifade edilen bu görev, insan yaşamının korunması için devletin gerekli önlemleri alması hususundaki sorumluluğunu anlatır

Yaşam hakkının öznesi gerek uluslararası sözleşmeler gerekse Anayasa uyarınca ülke topraklarında yaşayan 'herkes'tir. Dolayısıyla vatandaşlık bağı olup olmamasının önem taşımadığı, statüsü ne olursa olsun, legal veya illegal yollarla ülkeye giriş yapanlar dahil, devletin ayırım yapmaksızın topraklarında yaşayan herkesin yaşam hakkını korumakla yükümlü olduğu unutulmamalıdır.

Statüsü ne olursa olsun, legal veya illegal yollarla ülkeye giriş yapanlar dahil, devletin ayırım yapmaksızın topraklarında yaşayan herkesin yaşam hakkını korumakla yükümlü olduğu unutulmamalıdır

Diğer taraftan Anayasanın 56 ve 57. maddelerinde ve uluslararası metinlerde açıkça herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu, çevreyi geliştirmenin devletin görevi olduğu, devletin şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözetken bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alması ve toplu konut teşebbüslerini desteklemesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda herkesin sağlıklı ve güvenli yapılarda yaşamasını sağlamak devletin temel görevlerindendir.

Türkiye’de yapıların inşa süreçlerinde devletin her aşamada rolü bulunmaktadır. Yürürlükteki mevzuat, imar planı hazırlama, inşaat izni (yapı ruhsatı) verme, yapı denetimi yapma gibi yetki ve görevleri idareye yüklemiştir. Ayrıca yapı kullanma izin belgesi (iskân ruhsatı) gibi inşa edilmiş bir yapının kullanım iznini verme veya kullanımının durdurulması yetkisi de idareye verilmiştir. Görev ve yetkiler, konusuna ve alanına göre bakanlıkta, bakanlığa bağlı birimlerde, yerel yönetimlerde veya valiliklerde toplanmıştır. Bu kapsamda Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın görev ve yetkilerini düzenleyen 1 No’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile İmar Kanunu, Yapı Denetimi Hakkında Kanun gibi temel kanunlar ile Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği gibi çok sayıda ikincil mevzuat çıkarılmış, bu düzenlemelerle depreme dayanaklı yapıların inşa edilmesi amacıyla devlete yüklenen görev ve sorumluluklar belirlenmiştir.

Türkiye’de imar ve inşa, izin, onay ve denetim sistemi sık sık değişmiş, özellikle 17 Ağustos 1999 depremi sonrasında köklü değişikliklere uğramıştır. Yine bu tarihten sonra neredeyse her deprem sonrası yasa ve yönetmeliklerde değişiklikler yapılmıştır.

Mevzuata göre nazım imar planı hazırlanırken bölgenin jeolojik, jeomorfolojik, hidrolojik ve hidrojeolojik yapısı, toprağın niteliği, doğal afet tehlikeleri ve kentsel riskler, varsa risk yönetimi ve sakınım planları gibi veriler kapsamında analiz, etüt ve araştırmalar yapılması zorunludur. (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği m. 23). Yine uygulama imar planları hazırlanırken (m. 24) afet tehlikelerinin dikkate alındığı yerleşime uygunluk durumunu belirlemeye yönelik jeolojik etütlerin yapılması gerektiği ifade edilmektedir. Genel planlama esaslarının sayıldığı 7. madde *“Planlarda afet, jeolojik ve doğal veriler esas alınır”* hükmünü amirdir.

1 No’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın görev ve sorumlulukları arasında *“Yerleşmeye, çevreye ve yapılaşmaya dair imar, çevre, yapı ve yapım mevzuatını hazırlamak, uygulamaları izlemek ve denetlemek”, “plana esas jeolojik ve jeoteknik etütleri yapmak, yaptırmak, onaylamak”* gibi görevler sayılmıştır. Bu ve benzeri düzenlemelerle mevzuat idareye, bir alanın yerleşime açılması veya yerleşime açılan alanla ilgili yapılaşmaya dair planlama aşamalarında, deprem gibi doğal afet tehlikelerinin göz önünde bulundurulması zorunluluğunu yüklemiştir.

“Her tür ve ölçekteki fiziki planlara ve bunların uygulanmasına yönelik temel ilke, strateji ve standartları belirlemek ve bunların uygulanmasını sağlama” görevi Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına aittir. 3194 sayılı İmar Kanunu, belediye sınırları içinde kalan yerlerin nazım ve uygulama imar planlarının ilgili belediyelerce yapılacağını, planların belediye meclisince onaylanarak yürürlüğe gireceğini belirtmiştir (İmar Kanunu m. 8). Kanuna göre, belediye ve mücavir alan dışında kalan yerlerde yapılacak planlar valilik veya ilgisince yapılır veya yaptırılır. Valilikçe uygun görüldüğü takdirde onaylanarak yürürlüğe girer. İmar Kanunu m. 9’da belli koşullarda Bakanlığın da imar planı yapma yetkisinden söz edilmiştir.

Belediyelerinin görev, yetki ve sorumlulukları 5393 Belediye Kanunu ile 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nda düzenlenmiştir. Buna göre imar planını yapmak, yaptırmak ve onaylayarak uygulamak belediyenin görevlerindendir. Afet riski taşıyan veya can ve mal güvenliği açısından tehlike oluşturan binaları tahliye etmek ve yıkmak da belediyenin görevleri arasında sayılmıştır. İmar ve inşaa süreçlerinde, belediye başkanı, belediye meclisi ile belediye bünyesine kurulan fen işleri, imar ve şehircilik, ruhsat ve denetim müdürlüğü veya daire başkanlığı şeklinde örgütlenen birimlerin görev ve sorumlulukları bulunmaktadır.

Can ve mal güvenliğini teminen, imar plânına, fen, sanat ve sağlık kurallarına, standartlara uygun kaliteli yapı yapılması için proje ve yapı denetimini sağlamak ve yapı denetimine ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla çıkarılan 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun ile yapı denetimi görevi, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca verilen izinle çalışan ve münhasıran yapı denetimi ile uğraşan yapı denetim kuruluşlarına devredilmiştir. Bu kuruluşlarda bulunan denetçi mimar, mühendis ve yardımcı kontrol elemanları marifetiyle yapıların denetimi yapılmaktadır. Kanunla yapı denetim kuruluşlarına; proje müelliflerince hazırlanan, yapının inşaa edileceği arsa veya arazinin zemin ve temel raporları ile uygulama projelerini ilgili mevzuata göre incelemek; proje müelliflerince hazırlanarak doğrudan kendilerine teslim edilen uygulama projesi ve hesaplarını kontrol ederek ilgili idareye uygunluk görüşünü bildirmek; yapının, ruhsat ve ekleri ile mevzuata uygun olarak yapılmasını denetlemek; yapım işlerinde kullanılan malzemeler ile imalatın proje, teknik şartname ve standartlara uygunluğunu kontrol gibi görevler yüklenmiştir.

Burada bir hususu önemle vurgulamak gerekir. Devletin yapı denetim sorumluluğunu özel kuruluşlara yasayla devretmesi devletin bireyin yaşam hakkını koruma yükümlüğünü ortadan kaldırmaz. Zira bu süreçler idarenin gözetiminde yapılmaktadır. Nitekim Yapı Denetim Kanunun uygulaması ile ilgili iş ve işlemlerinin yürütülmesini sağlamak üzere Bakanlık merkezinde Merkez Yapı Denetim Komisyonu ve illerde İl Yapı Denetim Komisyonları kurulmuştur. Yasayla yapı denetim kuruluşların faaliyetleri Bakanlığın denetimine tabi tutulmuştur.

6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile riskli yapıların tespiti ve yıkılması görev ve yetkisi de idareye verilmiştir.

Bilindiği üzere inşaaata başlanmadan evvel yapı ruhsatı için başvuru yapılırken ilgili idareye, statik projeleri, jeolojik veya jeoteknik etüt raporları, zemin etüt raporları, mimari projeler ve yapı müteahhidi ile ilgili belgeler gibi birçok belge sunulmaktadır. Özellikle, inşaat yapılacak zemin bilgileri, toprak, taş yapısı, bölgenin deprem riski açısından risk derecesi, olası bir fay hattına olan uzaklığı gibi özelliklerinin araştırıldığı, neticede zeminin inşaaata elverişli olup olmadığı konusunda bilgilerin yer aldığı zemin etüdü raporu hayati öneme sahiptir.

Teknik inceleme ve tespitlerin yer aldığı 17 Şubat tarihli İstanbul Teknik Üniversitesi'nin 6 Şubat 2023 Depremleri Ön İnceleme Raporu'na göre *“binaların yaşı, temellerin oturduğu zeminlerin taşıma kapasitelerinin düşük olması, inşaatlarda kullanılan malzeme kalitesinin, kolonlar ve kirişlerin en kesit boyutlarının ve donatı miktarlarının yetersizliği, inşaa edildiği*

yıllarda yürürlükte olan yönetmeliklere uygun olarak taşıyıcı sistem elemanlarının inşa edilmemiş olmaları, diğer yapı kusurları ile bitişik nizamda inşa edilen binaların kat seviyelerinin farklı olmaları gibi hususlar en belirgin yıkım nedenleri olarak görülmüştür” Bu tespitlerden özellikle “temellerin oturduğu zeminlerin taşıma kapasitelerinin düşük olması” “inşa edildiği yıllarda yürürlükte olan yönetmeliklere uygun olarak taşıyıcı sistem elemanlarının inşa edilmemiş olmaları” devletin kusurunu gösteren önemli belirlemelerdir.¹⁴ Hakeza 24 Şubat 2023 tarihli AFAD Saha Çalışmaları Ön Değerlendirme Raporu’nda yer alan “Yönetmelik kurallarına ve konstrüktif esaslara uyulmadan inşa edilmiş yapıların ciddi hasarlar gördüğü aşıkardır.” şeklindeki tespitler, mevzuata aykırı yapılaşmaya idare tarafından göz yumulduğu, dahası bunlara idarece izin verildiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir.¹⁵

Özetle ifade ettiğimiz üzere bir alanın yerleşime açılması, inşaat izni alınması, yapının kullanıma başlanması dahil bütün süreçlerin devletin izin, onay, kontrol ve denetimine tabi olduğu, her aşamada devletin yetki, görev ve sorumluluğunun bulunduğu görülmektedir. Deprem kuşağında bulunan bu coğrafyada, devletin bu riski dikkate alarak etkili tedbirler almış olması beklenir. Ancak Kahramanmaraş merkezli 11 ili ağır bir şekilde etkileyen deprem ile devletin deprem riskine karşı kentleşmeden, yapılaşmaya kadar birçok hatalı uygulamaya gittiği görülmektedir. Bu hatalı uygulamalar sonucu on binlerce insan yaşamını yitirmiş, sakatlanmış, işsiz ve evsiz kalmıştır. Deprem riski taşıyan bölgelerde standartlara aykırı olarak yerleşme ve yapılaşma izni veren veya yerleşme ve yapılaşmaya göz yuman merkezi ve yerel otorite açıkça bu depremin bütün sonuçlarından sorumludur.

Deprem riski taşıyan bölgelerde standartlara aykırı olarak yerleşme ve yapılaşma izni veren veya yerleşme ve yapılaşmaya göz yuman merkezi ve yerel otorite açıkça bu depremin bütün sonuçlarından sorumludur.

¹⁴ https://haberler.itu.edu.tr/docs/default-source/default-document-library/2023_itu_deprem_on_raporu.pdf?sfvrsn=77afe59e_4 (Çevrimiçi: 02.04.2023)

¹⁵ https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Arazi_Onrapor_28022023_surum1_revize.pdf (Çevrimiçi: 02.04.2023)

DELİLLERİN TESPİTİ MESELESİ

Hukuki anlamdaki hakların gaspının önlenmesi için öncelikle delillerin tespiti hususu önem taşımaktadır. En önemli delil olan bina enkazı, maalesef enkaz kaldırma çalışmaları ile kaybolma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Delillerin tespiti bağlamında delil tespitini talep edecek kişilerin ruh hali ve ekonomik durumları gözetilerek gerekli adımlar bizzat devlet tarafından atılmalı, konuyla ilgili meslek odalarınca görevlendirilecek heyetler, ilgili üniversite birimleri, savcılıklar ve barolar tarafından görevlendirilen avukatlar aracılığıyla bu yük kişilerin sırtından alınmalıdır.

Her enkazın bir suç mahalli olduğu dikkate alınarak deliller toplanmadan enkazları kaldıranlar ve bu surette delilleri yok edenlerin tespiti ve haklarında gerekli soruşturmanın açılması elzemdir.

MAZLUMDER heyeti olarak bizzat gözlemlediğimiz üzere Adıyaman Belediye binası depremde yıkılmış, Antakya Yapı Denetim ve Yapı

Malzeme Şube Müdürlüğü binası ise riskli olduğu gerekçesiyle idare tarafından yıkılarak kullanılamaz hale gelmiştir. Bilindiği üzere yapılarla ilgili raporlar, projeler, kullanılan beton ve demire ilişkin kayıtlar dahil bir binaya ait bütün yapı dokümanları kamu binalarında muhafaza edilmektedir. Bu binaların yıkılması delillerin kaybolma riskini artırmaktadır. Bu nedenle burada bulunan ilgili dosyaların kurtarma çalışmalarının özenle yapılması; bu binalardaki enkazın azami özen ve dikkat gösterilerek kaldırılması önem arz etmektedir. Belediye ve Yapı denetim binaları ile diğer ilgili kamu binaları enkazında resmi evraklar ayaklar altında zayı olması ve rüzgarda uçuşması büyük bir zafiyettir.

Burada bir prensibe vurgu yapmak gerekir. Kural olarak tazminat davalarında davacı, zararı ve davalının kusurunu ispat etmekle yükümlüdür. Ancak deprem nedeniyle tazminat sorumluluğu bağlamında “kusurun ispatı” külfetinin yumuşatılması gerektiğini düşünüyoruz.

Binanın depreme dayanıklı olarak inşa edildiği, proje, inşa ve denetim süreçlerinin mevzuata uygun yapıldığının ispat külfetinin davalılara yüklenmesi gerekmektedir. Zira afet sonrasındaki durumun can yakıcı olması, mağdurların kendi veya yakınlarının hayatını kurtarma, yaralarını sarma derdine düşmeleri, kişilerin delil toplamakla uğraşmalarını kaçınılmaz olarak imkânsız kılmaktadır. Bu anlamda deprem sonucu hayatını kaybeden veya ağır yaralanan veya yakınlarını kaybeden kişileri delil toplamak zorunda bırakmak hakkaniyetli değildir. Ayrıca yıkılan binaya ait plan, proje ve denetime ilişkin kayıt ve belgeler ile kullanılan malzemenin miktar ve niteliğine ilişkin kayıtlar yani bütün hukuki deliller, davanın muhatabı olacak kişi ve kurumların elindedir. Hakeza arama kurtarma faaliyetlerinde de delillerin yok olma ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle afetten kaynaklı tazminat davalarında “kusurun” ispat edilmesi külfeti zarar görene yüklenmemelidir. Aynı bölgede bulunan binalardan bir kısmı yıkılmamış bir kısmı yıkılmışsa yıkılan bina yönünden bir “kusur” olduğu prensip olarak kabul edilmelidir. Bu nedenle ilgililerin, binanın inşasında gerekli dikkat ve özeni gösterdikleri, inşaatın fen ve tekniğe, yürürlükteki mevzuata uygun inşa edildiği, kullanılan malzemenin yeterli ve kaliteli olduğunu ispatla yükümlü tutulması daha hakkaniyetli olacaktır. Başka bir deyişle deprem sonucu binası yıkılan müteahhit, yapının fen ve tekniğe, yürürlükteki mevzuata uygun inşa ettiğini ispat etmedikçe bu yıkımdan sorumlu

Özetle deprem sonucu meydana gelen zararların tazmini talepli davalarda kusurun ispat külfeti, devlet veya yapının inşasında görev alan diğer aktörlerde olmalıdır.

tutulmalıdır. Özetle deprem sonucu meydana gelen zararların tazmini talepli davalarda kusurun ispat külfeti, devlet veya yapının inşasında görev alan diğer aktörlerde olmalıdır.

CEZAI SORUMLULUK

6 Şubat Depremleri sonucunda resmi rakamlarla bile 50 bin 500 kişinin öldüğü, 107 bin 204 kişinin yaralandığı (14 Nisan verilerine göre) açıklanmıştır. Ölüme, yaralanmaya, menkul-gayrimenkul malların zarar görmesine sebep olan her yıkımın ceza hukuku bağlamında bir soruşturma işlemine tabi tutulması zorunludur. Bir suçun işlendiğini öğrenen Cumhuriyet Savcısı, derhal ve resen soruşturma açmakla görevlidir. Zarar görenlerin yakınları da şikâyet veya ihbar yoluyla deprem bölgesinde görevli Cumhuriyet Savcılarını harekete geçirebilir. Taksirle basit yaralama şikâyetine tabi bir suç olduğundan altı aylık süre içinde şikâyet edilmesi zorunludur. Sonuç olarak Cumhuriyet savcıları gerek re'sen gerekse şikâyet veya ihbar üzerine derhal harekete geçerek ölüm veya yaralanmanın gerçekleştiği binalarda deliller yok olmadan gerekli incelemeleri yapmakla yükümlüdür.

Deprem, öngörülebilir bir durumdur; deprem sonucu depreme dayanıksız, zeminle uyumsuz binaların yıkılacağı, can ve mal kayıplarının yaşanacağı da öngörülebilir bir durumdur. Öngörülebilir olduğu halde tekniğe ve mevzuata aykırı yapılaşmada rolü olan herkesin sorumluluğunun bulunduğu kuşkusuzdur.

Deprem sonucu yıkılan binalarda ölüm veya yaralanma olması halinde, ölüme veya yaralanmaya sebebiyet verenlerin çeşitli olasılıklarda cezai sorumlulukları doğacağı muhakkaktır. Etkin bir soruşturma neticesinde kusurun ağırlığına göre taksirle, bilinçli taksirle veya olası kastla ölüme sebebiyet verme veya yaralama suçları dışında, mala zarar verme, görevi kötüye kullanma, imar kirliliğine neden olma, resmi belgede sahtecilik ve yapı müteahhidi açısından dolandırıcılık suçları gündeme gelebilecektir. Devletin, yaşam hakkını koruma kapsamındaki “ölümü soruşturma” yükümlülüğünün bir gereği olarak deprem sonucu ortaya çıkan suçların soruşturulması, faillerin bulunması ve cezalandırılması anayasal ve yasal bir zorunluluktur.

Başta diri fay hattının bulunduğu ve bilimsel olarak deprem riskinin yüksek olduğu, zeminin yerleşime elverişli olmadığı tespit edilen alanların imara açılmasında rolü olan, fen ve tekniğe aykırı olarak yüksek kata izin veren, imara aykırı yapılaşmaya göz yuman **merkezi (bakanlık) veya yerel yönetimlerdeki (belediye) kamu görevlilerinin cezai sorumluluğu bulunmaktadır**

Yukarıda belirtildiği üzere ulusal ve uluslararası düzenlemelerle devletin herkesi depreme karşı koruma anlamında pozitif yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu nedenle başta diri

fay hattının bulunduğu ve bilimsel olarak deprem riskinin yüksek olduğu, zeminin yerleşime elverişli olmadığı tespit edilen alanların imara açılmasında rolü olan, fen ve tekniğe aykırı olarak yüksek kata izin veren, imara aykırı yapılaşmaya göz yuman **merkezi (bakanlık) veya yerel yönetimlerdeki (belediye)** kamu görevlilerinin cezai sorumluluğu bulunmaktadır.

Deprem sonucu ölüm veya yaralanmanın söz konusu olduğu **binanın sahipleri ve müteahhidinin**, yürürlükteki kurallara uygun bir inşaat yaptırmak bakımından kendi üzerlerine düşen dikkat ve özeni göstermemesi nedeniyle kusurlu olduklarının kabul ve tespit edilmesi halinde cezai sorumlulukları gündeme geleceği kuşkusuzdur. Bu bağlamda örneğin kullanılması gereken demir veya betondan daha az veya kalitesiz malzeme kullanması gibi durumlarda bina sahibi veya müteahhit ceza hukuku bağlamında sorumlu olacaktır. Diğer taraftan mevzuata uygun inşa edilmediği halde, işyeri veya konutları deprem mevzuatına uygun ve depreme karşı dayanıklı olduğu iddiasıyla satış yapan yapı müteahhitlerinin eylemlerinin dolandırıcılık suçu kapsamında da değerlendirilmesi mümkündür.

Şantiye şefi çalıştırılması mecburi olan yapıların yıkılması sonucu ölüm veya yaralanma gerçekleşirse **şantiye şefinin** de cezai sorumluluğu söz konusu olabilecektir. Mevzuat gereği şantiye şefi, mimar, inşaat mühendisi, makine mühendisi veya elektrik mühendisi, elektrik-elektronik mühendisi gibi alandaki uzman mesleklerden seçilmektedir. Görevlendirilen şantiye şefi, yapı müteahhidi adına, yapım/yıkım işinin ruhsata ve ruhsat eki etüt ve projelere uygun olarak gerçekleştirilebilmesi için gerekli inşaat ve iş organizasyonunu sağlamak, mevzuatın öngördüğü her türlü tedbiri almak, uygulamak ve uygulatmakla sorumludur. (Şantiye Şefleri Yönetmeliği, m. 8). Bu nedenle binanın depreme dayanıksız olarak inşa edilmesinde şantiye şefinin kusurunun bulunduğu tartışmasızdır.

Yine yıkıma sebep olan kusurun inşaat projesinden kaynaklandığının anlaşılması halinde **proje müellifi mühendisin**, uygulamanın hatalı olmasından kaynaklandığının anlaşılması halinde **fenni mesullerin** sorumluluğu da gündeme gelebilecektir. Hatta Yargıtay kararlarına göre **inşaat ustası** olarak inşa sorumluluğunu üstlenen kişinin, binayı inşaat tekniğine uygun bir şekilde imal etmede gerekli dikkat ve özeni göstermemesi halinde, cezai sorumluluğu bulunmaktadır.

Yapı Denetim Kanununun 9. maddesinde yapı denetim kuruluşlarının cezai sorumluluğu düzenlenmiştir. Buna göre görevini kötüye kullanan **yapı denetim kuruluşunun ortakları, yöneticileri, mimar ve mühendisleri, yapı müteahhidi, şantiye şefi, proje müellifi gerçek kişiler ile laboratuvar görevlileri**, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Yapı denetim kuruluşunun ortak ve yöneticileri, mimar ve mühendisleri ile laboratuvar görevlileri bu Kanun hükümleri çerçevesinde yapmaları gereken denetimi yapmadıkları hâlde yapmış gibi veya yapmalarına rağmen gerçeğe aykırı olarak belge düzenlemeleri hâlinde Türk Ceza Kanununun resmi belgede sahtecilik suçuna ilişkin hükümlerine göre cezalandırılır.

Burada vurgulamak gerekir ki Yapı Denetimi Kanunu, 13.08.2001 tarihinde sınırlı sayıda il bakımından yürürlüğe girmiş, 01.01.2011 tarihinde ise bütün illerde uygulanmaya başlanmıştır. Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat depremlerinden etkilenen Adana, Hatay ve

Gaziantep’te 13.08.2001 tarihinden itibaren Yapı Denetimi Kanununu uygulanmaya başlanmış, diğer iller bakımından ise 01.01.2011’den sonra uygulanmıştır. Bu sebeple bu kanundan doğan hukuki veya cezai sorumluluğun belirtilen tarihlerden sonra yapılan binalar açısından geçerli olacağını belirtmek gerekir.¹⁶ Yapı Denetim Kanununun uygulama alanı bulmadığı alanlarda ve dönemlerde planlama, yerleşme, yapılaşma ve denetim süreçlerine ilişkin tüm yetkiler 3194 sayılı İmar Kanunu kapsamında yerel yönetimlerdeydi. Bu kapsamda inşa edilen mevzuata aykırı yapıların yıkımı nedeniyle can kaybı veya yaralanma yaşanmış olması halinde bu kanun kapsamında görevlendirilen fenni mesuller ve ilgili onay veren kamu görevlilerinin sorumluluğu bulunmaktadır.

Yaşadığımız depremde yapılan incelemelerde yıkılan binaların bir kısmında kolonların kesildiği, kirişlerin delindiği, kolon veya kirişler kırılarak tesisat borularının geçirildiği gözlemlenmiştir. Binanın fen ve tekniğe, mevzuata uygun inşa edildiği halde sonradan kaçak kat inşa ederek taşıyıcılara fazladan yük binmesine yol açan, kolonları kesen, kirişleri delen vb. eylemlerde bulunup **binada değişiklik yaparak binaya sonradan zarar veren, yapı statüğünü bozan kişiler** ile şikayetlere rağmen buna göz yuman **kamu görevlilerinin** de cezai sorumluluğu olacağı muhakkaktır.

Deprem gibi afet ve acil durumlarında mağduriyetlerin meydana gelmesinden önce hazırlık yapılması, gerekli önlemlerin alınması, deprem sırasında ve sonrasında ise müdahale, barınma, arama ve kurtarma çalışmaları yapma görev ve sorumluluğu 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı ile İlgili Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun ve 15.07.2018’de yayımlanan 4 no’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ve buna bağlı olarak çıkarılan Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği’ne göre **T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Başkanlığı’na (AFAD)** bırakılmıştır. Adı zikredilen düzenlemede AFAD’ın görevleri “*afet ve acil durumlar ile sivil savunmaya ilişkin hizmetlerin ülke düzeyinde etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli önlemlerin alınması ve olayların meydana gelmesinden önce hazırlık ve risk azaltma, olay sırasında yapılacak müdahale ve olay sonrasında gerçekleştirilecek iyileştirme çalışmalarını yürüten kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması, yurt içinde ve yurt dışında insani yardım operasyonlarının yapılması ve koordine edilmesi ile bu konularda politika önerilerinin geliştirilmesi ve uygulanması*” şeklinde özetlenmektedir. Bu görev ve sorumluluk kapsamında AFAD, afetlere etkin müdahaleyi sağlamak amacıyla afet anında kimin ne yapacağı ve müdahalenin nasıl bir organizasyon içinde yapılacağını içeren Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) hazırlamıştır. Bir afet anında müdahale ve koordinasyon görev ve sorumluluğun AFAD’a ait olduğu açıktır. Bu bağlamda gerek deprem öncesi afete müdahale amacıyla gerekli ve yeterli hazırlıkların

¹⁶ Yapı Denetim Kanunu, pilot illerde 2001’de, ülke genelinde ise 2011’de yürürlüğe girmiştir. Depremden etkilenen Hatay, Adana ve Gaziantep, pilot iller kapsamındadır. Yapı Denetim ve Deprem Mühendisleri Derneği’nin açıkladığı rakamlara göre yapı denetim kuruluşlarınca denetlendiği halde yıkılan bina sayısı 287’dir. Yani bu binalar yapı denetim kanunu yürürlüğe girdikten sonra inşa edilen binalardır. Yıkılan binaların bütünüünün yanında bu sayı az görülse de 287 binanın mevzuatta öngörülen bu kadar sıkı denetime rağmen yıkılmış olması üzüntü vericidir.

yapılmaması gerekse arama ve kurtarma faaliyetinin yapılamaması ya da geç, eksik veya hatalı yapılması ya da koordinasyon eksikliği yüzünden meydana gelen ölüm veya yaralanmalar sebebiyle **İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Başkanlığı'nda yetkili kamu görevlilerinin** görevi ihmalden doğan cezai sorumluluğu bulunmaktadır.

Deprem sonucu yaşanan ölüm ve yaralanma olaylarıyla ilgili Yargıtay da yukarıda sözü edilen kişilerin sorumlu olduklarına karar vermektedir. Yargıtay, 2011 yılındaki Van depremi kapsamında açılan bir davada, eksiklikler dolayısıyla proje müellifleri, yapı sahibi ve müteahhidinin, teknik uygulama sorumlusunun ve belediyenin ilgili birimlerinin, ayrıca biten bina inşaatının projeye uygunluğunun denetlenmemesi sebebiyle belediyenin teknik uygulama yetkililerinin sorumlu olduğuna belirterek; dikkat ve özen yükümlülüğünü öngörebilecek ve yerine getirebilecek durumda olmalarına rağmen, mevzuat hükümlerine ve dönem itibarıyla bilim ve fennin gerektirdiği teknik şartlara aykırı davrandıkları, üzerlerine düşen dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranarak, mevcut sonucun gerçekleşmesinde etkili oldukları, bu nedenle meydana gelen ölümler bakımından sanıkların eyleminin **bilinçli taksirle öldürme suçunu** oluşturacağına hükmetmiştir. (Yargıtay 12. Ceza Dairesi'nin 27.12.2022 tarihli, 2020/10626 E. – 2022/10721 K. Sayılı kararı)

Başka bir kararda Yargıtay, 3194 Sayılı İmar Kanunun 28. maddesinde **yapının fenni mesuliyetini üzerine alan meslek mensuplarının**, denetleme ve eksiklikleri bildirme yükümlülüğünün olduğunu, sanığın **fenni mesul** olmaktan kaynaklanan denetim görevini yerine getirmediğini, dolayısıyla binanın yıkılmasına neden olan imalat hatalarından sorumlu olduğunu; **inşaat ustasının** inşaat sorumluluğunu üstlendiğini, binayı inşaat tekniğine uygun bir şekilde imal etmede gerekli dikkat ve özeni göstermediği için sorumluluğunun bulunduğunu; söz konusu **binanın sahipleri ve müteahhidi** olarak yapımından sorumlu oldukları halde, yürürlükteki kurallara uygun bir inşaat yaptırmak bakımından kendi üzerlerine düşen dikkat ve özeni göstermemesi nedeniyle kusurlu olduklarını kabul ve tespit edildiği olayda; yetersizlik ve eksikliklerin binanın yıkılmasında etkili olduğu; sanıkların yıkılan binanın proje aşamasında, yapım aşamasında ve bitimi aşamasında, üzerlerine düşen yükümlülükleri yerine getirmediği, **öngörülebilir bu netice bakımından dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranan sanıklar hakkında bilinçli taksirin** koşullarının oluştuğuna, hükmetmiştir. (Yargıtay 12. Ceza Dairesi'nin 27.12.2022 tarihli, 2020/12133 E. – 2022/10714 K. sayılı kararı)

Sonuç olarak, yerin imara açılmasından, yapının planlanmasına, binanın inşa edilmesinden, kullanılmasına kadar çeşitli aşamalarda kusuru veya ihmali bulunanların sorumlu olduğu kuşkusuzdur. Hakeza arama kurtarma faaliyetini geç, eksik veya hatalı yapılması nedeniyle ölüm veya yaralanma meydana gelmişse neden olanların da

Deprem sonucu meydana gelen ölüm veya yaralanmalar nedeniyle bir alanın yerleşime açılmasından binanın planlanmasına, inşa edilmesine ve yıkılmasına, arama-kurtarma faaliyetlerine kadar yıkılan her bir bina yönünden tüm sürecin yargı makamlarınca titizlikle incelenmesi ve sorumluların tespit edilerek cezalandırılması gerekmektedir.

cezai sorumluluğu olacağı gözden uzak tutulmamalıdır. Bu nedenle deprem sonucu meydana gelen ölüm veya yaralanmalar nedeniyle bir alanın yerleşime açılmasından binanın planlanmasına, inşa edilmesine ve yıkılmasına, arama-kurtarma faaliyetlerine kadar yıkılan her bir bina yönünden tüm sürecin yargı makamlarınca titizlikle incelenmesi ve sorumluların tespit edilerek cezalandırılması gerekmektedir.

HUKUKİ SORUMLULUK – TAZMİNAT

Depremde evleri yıkılan ya da kullanılmaz hale gelen, yakınlarını veya desteğine muhtaç olduğu insanları kaybeden, yaralanarak veya başka şekilde zarara uğrayan kişilerin, ilgililer aleyhine çeşitli davalar açmaları mümkündür.

Ölenin yasal mirasçıları, yaralanma halinde yaralananın kendisi, ağır yaralanma halinde yaralananın yakınları da maddi ve manevi tazminat talep etme hakkına sahiptir. Deprem sonucu binaları ve bina içindeki malları zarar görenler, bina çevresinde bulunan araba veya diğer taşınır-taşınmazları zarar görenler veya mirasçıları gerçek veya tüzel kişilere karşı adli yargıda (maddi ve manevi tazminat talebiyle) dava açabilirler. Davanın, bina sahibi, yapı müteahhidi, şantiye şefi, yapının proje mühendisi, proje mimarı, yapı denetim kuruluşu, yapı denetim kuruluşunda denetimi yapan mimar ve mühendisi, binada değişiklik yaparak binaya sonradan zarar veren gerçek ve tüzel kişilere karşı yöneltmesi mümkündür.

Türk Borçlar Kanunu m. 69 kapsamında bina malikinin zarar görenlere karşı haksız fiilden doğan kusursuz sorumluluğu bulunmaktadır. Yapı müteahhidi, yapı denetim kuruluşu ve diğer kişilerin ise sözleşmeden, haksız fiilden ve mevzuattan doğan kusur sorumluluğu bulunmaktadır. Diğer taraftan Türk Borçlar Kanunu m. 219 ve devamı maddeleri uyarınca satıcının ayıptan doğan sorumluluğu bulunmaktadır. Depremde yıkılan veya hasar gören binada dairesi veya işyeri bulunan kişiler, satıcılara karşı ayıp nedeniyle sözleşmeden dönme, bedel iadesi, onarım gibi seçimlik haklarını kullanmak suretiyle dava yoluna başvurabilirler.

Yapı Denetim Kanununun 3. maddesi uyarınca, yapı denetim kuruluşları, denetçi mimar ve mühendisler, proje müellifleri, laboratuvar görevlileri ve yapı müteahhidi ile yapının ruhsat ve eklerine, fen, sanat ve sağlık kurallarına aykırı, eksik, hatalı ve kusurlu yapılmış olması nedeniyle ortaya çıkan yapı hasarından dolayı yapı sahibine karşı, kusurları oranında sorumludurlar.

Ayrıca zarar gören malların sigortalanmış olması (DASK vd.) halinde hak sahipleri, ilgili sigorta şirketlerine müracaat edebilir ve dava haklarını kullanabilirler.

Belirtmek gerekir ki Yargıtay'a göre deprem sonucu oluşan hasarlardan, yapım süreçlerinde görev ve sorumluluk alan kişilerin tamamı zarar görenlere karşı müteselsilen sorumludur. Bu nedenle zarar görenler davalarını, sorumluluğu bulunan kişilerden herhangi birine veya birkaçına veya tümüne yöneltmekte serbesttirler.

Ceza hukukunda daha uzun zamanaşımı süreleri öngörölmüşse de hukuk davalarında zamanaşımı süreleri daha kısa olup, özellikle ölüm veya yaralanma meydana gelmemişse ceza zamanaşımı için öngörölen süreler tazminat davalarında uygulanmayacağından hak sahiplerinin dava haklarını kısa süre içinde kullanmaları zorunludur.

İDARENİN TAZMİNAT SORUMLULUĞU

Depremi ne zaman olacağı bilimsel olarak önceden belirlenemese de hangi bölgelerde deprem olacağı bilimsel olarak tespit edilebilmektedir. Bu anlamda Türkiye’de devlet nezdinde çalışmalar yapılmış, Bakanları Kurulu seviyesinde kararlar alınarak deprem haritaları oluşturulmuştur. Son olarak bu konudaki çalışmalar güncellenmiş ve 22.01.2018 tarih ve 2018/11275 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile *Türkiye Deprem Tehlike Haritaları* 18.03.2018 Tarihli ve 30364 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe konmuştur. Yayımlanan deprem tehlike haritalarında coğrafyamızdaki deprem tehlikesi harita üzerinde gösterilerek ilan edilmiştir. İmar düzenlemeleri ve yapı tasarımları bu haritalar dikkate alınarak oluşturulmak zorundadır.

Belirtmek gerekir ki deprem yer hareketi düzeyleri, fay hatlarının nereden geçtiği, hangi bölgelerin deprem riski taşıdığı, olası bir depremin şiddetinin hangi aralıklarda gerçekleşebileceği önceden öngörülmektedir. Devlet, bu bölgelerde deprem risklerini gözeterek iş ve işlemler yapmak zorundadır. Nitekim devlet, bu kapsamda çeşitli yasal düzenlemeler yapmıştır. Ancak buna rağmen bilime ve yasalara aykırı bir şekilde deprem tehlikesi olan bölgeler imara açılmıştır. Bu bölgelerin imara açılmasından, yapının inşasına izin veren, projeleri onaylayan, iskân belgesi veren, denetim yükümlülüğünü yerine getirmeyen, deprem riski taşımasına rağmen riskli binaların tespit etmede ihmal gösteren ve gerekli tedbirleri almayan idare, hukuk devleti olmanın gereği olarak bu iş ve işlemleri nedeniyle oluşan zararı gidermekle yükümlüdür. Bu yükümlülük dayanağı, Anayasanın 125. maddesidir. Hükme göre, *‘İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.’* Bu kapsamda depremde malen veya bedenen zarar görenlerin duruma göre bakanlık, valilik, belediye veya AFAD gibi kamu kurumlara karşı hizmet kusuruna dayalı olarak idari yargıda maddi ve manevi tazminat davası açma hakları bulunmaktadır.

Depremi meydana gelmesinden önce hazırlık yapılması, gerekli önlemlerin alınması, olay sırasında ise müdahale, arama-kurtarma ve barınma ihtiyaçlarını gidermeye yönelik çalışmalar yapma görevi ve sorumluluğu **İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Başkanlığı’na (AFAD)** bırakılmıştır. Bu nedenle deprem sonrası arama ve kurtarma hizmetinin geç, eksik veya hatalı yapılması ya da gerekli teçhizatın eksik olması sebebiyle ölüm veya yaralanma meydana gelmişse ya da gerekli önlemler alınmaması sebebiyle zarar artmışsa ilgili idarenin bundan

doğan sorumluluğu bulunduğu ve maddi-manevi tazminat davasının muhatabı olacağı tartışmasıdır.

İdareye karşı açılan tazminat davaları, diğer tazminat davalarından farklı olarak 1 veya 5 yıllık zamanaşımı sürelerine tabidir. Bu sürelerin aşılması halinde tazminat davalarının reddi ile sonuçlanması muhtemeldir. Bu nedenle zarar görenlerin bu süreler içinde dava yoluna başvurmaları gerekmektedir.

Son olarak deprem konutlarından yararlanma hakkı kapsamında zarar görenlerin hak sahipliğinden söz etmek gerekir. 7269 Sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun ile bu kanuna dayanılarak çıkarılan Afet Sebebiyle Hak Sahibi Olanların Tespiti Hakkındaki Yönetmelik kapsamında deprem neticesinde konutları yıkılan, yanan veya oturulamayacak derecede ağır hasar görenlere devlet, belirli koşullarda yeniden konut yapmakta veya konut kredisi vermektedir. Deprem konutları olarak bilinen bu konutlardan veya bu kanun kapsamında sağlanacak diğer yardım veya imkanlardan yararlanmak isteyen hak sahipleri, mevzuatta belirlenen ilanın yapıldığı günden itibaren iki aylık süre içinde ilgili idareye yazılı olarak talep ve taahhütname vermeleri şarttır. Bu nedenle hak sahiplerinin bu süre içinde başvuru yapmaları önemlidir. Yeri gelmişken depremeden iki ay gibi kısa bir süre içinde başvuru yapmasını beklemenin hakkaniyetli olmadığını, daha uzun bir süre olması gerektiğini, bu konuda yasal değişiklik yapılmasının zorunlu olduğunu ifade etmeliyiz.

ZARARLARIN TAZMİNİNDE KAMU GÖREVLİLERİNE RÜCU EDİLMESİ

Devletin ve idarenin sorumluluğu kısmında kişilerin uğradıkları zararın idareye başvuru ve dava yoluyla tazmini hakkında bilgi verilmiştir. Bu konu Anayasanın 40., 125. ve 129. Maddelerinde:

“Temel hak ve hürriyetlerin korunması” başlıklı 40. Maddesinde “Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir. (...) Kişinin, Resmî görevliler tarafından vaki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre, Devletçe tazmin edilir. **Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır.**”,

İdarenin düzenlendiği kısımda “Yargı Yolu” başlıklı 125. Maddesinde “İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır. (...) İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.”,

“Kamu hizmeti görevlileriyle ilgili hükümler- 2. Görev ve sorumlulukları, disiplin kovuşturulmasında güvence” başlıklı 129. maddesinde “*Memurlar ve diğer kamu görevlileri Anayasa ve kanunlara sadık kalarak faaliyette bulunmakla yükümlüdürler. (...) Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davaları, **kendilerine rücu edilmek kaydıyla** ve kanunun gösterdiği şekil ve şartlara uygun olarak, ancak idare aleyhine açılabilir.*”

şeklinde düzenlenmiştir.

Aynı husus 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 13. maddesinde “Kişilerin uğradıkları zararlar” başlıklı maddesinde de şu şekilde düzenlenmiştir: “*Kişiler kamu hukukuna tabi görevlerle ilgili olarak uğradıkları zararlardan dolayı bu görevleri yerine getiren personel aleyhine değil, ilgili kurum aleyhine dava açarlar. (...) Kurumun, genel hükümlere göre sorumlu personele rücu hakkı saklıdır.*”

Devletin ve idarenin sorumluluğuna ilişkin önceki bölümde bilgiler verilmesine rağmen Anayasanın ilgili maddelerinin hatırlatılmasının sebebi, tazminata ilişkin davaların idare aleyhine açılmasına karşın dava sonucunda idarenin karşılayacağı zararlarının ilgili zarara yol açan ve kusuru bulunan kamu görevlilerinden rücu yoluyla tahsil edilmesinin öngörüldüğünü ortaya koymaktır.

Deprem dolayısıyla açılacak idari davalar sonucunda idarenin olası ödemesi gerekecek tazminatların, zarara sebep olan kamu görevlilerinden rücu yoluyla tahsil edilmesinin iki temel işlevi olacaktır: **Birincisi kamu görevlileri, görevlerini yerine getirirken kanunlara uygun şekilde yürütmesi gerektiği bilincine sahip olup, bu şekilde davranmadığı zaman oluşacak zararın kendisinin karşılaması gerekeceğinin farkında olacaktır. İkinci olarak da kişiler uğradıkları zararın tazmini için idareye açacakları davalarda kendi kendilerine tazminat ödemekten kurtulmuş olacaktır.** Kendi kendilerine tazminat ifadesinin açıklanması ve anlaşılır kılınması gerekmektedir. Bir kişinin hakkının ihlal edilmesi sonucu önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi idareye karşı dava açılmakta ve dava sonucunda idarenin zarara sebebiyet verdiği anlaşılırsa idare belirlenen zararı ödemektedir. Ancak ödenen paralar/tazminatlar, idarenin vatandaşından vergi ve diğer giderler adı altında toplanan paralardan karşılanmaktadır. Dolaylı olarak kişiler, aslında idareye karşı açtıkları davalarda kazandıkları tazminatı kendileri ödemiş olmaktadır.

Anayasa m. 129, memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davalarının, **kendilerine rücu edilmek kaydıyla** idareye karşı açılacağını düzenlenmiştir. Yani idare burada bağlı yetkiyle bu davalar sonucu oluşacak tazminatları, kusurları bulunan memurlar ve diğer kamu görevlilerden rücu yoluyla tahsil etmek zorundadır.

Bu şekilde ödenen tazminatlar, kusuru bulunan ilgili kamu görevlisinden tahsil edilirse kişiler kendi kendine dolaylı olarak tazminat ödemekten kurtulmuş olacaklardır. Örneğin birinci derece tarım arazisi, bağ ve bahçenin fay hatları ve depreme karşı dayanıklılık hususu gözetilmeden imara açılması ve imar planında yüksek katlı yapılaşmaya izin verilmesi, idarenin kusurunu oluşturmaktadır. Bu imar planını değişikliğini yapan belediye meclis üyeleri, imar planını onaylayan ilgili belediye başkanı, mülki amir, ilgili tarım arazisinin zeminine uygun yapıların izninde imza yetkisi bulunan bütün personele rücu edilmesi demek, bundan sonraki süreçte kişilerin yapılaşma yapılırken kanuna uygun hareket etmesini sağlayacağı gibi kusurlu kişilere oluşan zararları gidermekle yükümlü oldukları bilincini de yerleştirecektir.

Burada vurgulanması ve eleştirilmesi gereken husus, Türkiye’de rücu müessesinin çeşitli saiklerle ekseriyetle kâğıt üzerinde kalmasıdır. Rücu kurumun tamamen kullanılmaması yolunun kişilerin sorumsuzluğu hissini yarattığı unutulmadan ancak kişilerin de tamamen sorumluluk almalarını engellemeyecek şekilde işletilmesi oldukça önemli ve gereklidir. Bu çerçevede idarece yüklenilen zararların depremden dolayı oluşan yıkımda kusurları kesin olarak belirlenen kamu görevlilerinden ayırım yapılmaksızın rücu yoluyla tahsil edilmesi hakkaniyete uygun olacaktır.

SONUÇ, DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER

Her ne kadar Kahramanmaraş merkezli yaşanan depremlerin şiddeti yüksek, etki alanı fazla ve yine birkaç saat arayla iki deprem yaşanması nadiren görülen bir olay olsa da depremin yaşandığı yerdeki bazı binalar yıkılmazken veya çok az hasar alırken bazılarının yerle bir olması, yıkılan binaların mevzuata, fen ve tekniğe aykırı yapıldığı; ilgililerin imar, izin ve denetim konusunda ihmali veya ağır kusuru bulunduğu, bir özdeyişe dönen ifadeyle “insanları deprem değil, binaların öldürdüğü” gerçeğini gözler önüne sermiştir.

Devletin, yaşam kalitesi yüksek, sağlıklı ve güvenli çevreler oluşturma; binaların depreme dayanıklı olarak inşa edilmesi ve korunması için her türlü tedbiri alma ve denetimi yapma görevi ve yükümlülüğü bulunmaktadır. **Açıktır ki Devlet, bu yükümlülüğüne aykırı davranarak depremde hayatını kaybeden kişilerin yaşam hakkını ihlal etmiştir.**

Gerek deprem bölgesinde yaptığımız gözlemler gerekse mevzuat hükümlerinin analizi sonucunda, deprem sonucu yaşanan felaketin bir ya da birkaç sorumlusundan değil, sorumlular silsilesinden bahsetmek daha doğru olacaktır. Raporumuzda tespit edildiği üzere yerin imara açılmasından, binanın yapılmasına ve yıkılmasına kadar gerek siviller gerekse kamu görevlileri bağlamında birçok sorumlu bulunduğu görülmektedir.

Toplum olarak da bu konularda iyi bir sınav vermediğimiz ortadadır. Özellikle yerel yönetimlerle vatandaş ilişkisinin karşılıklı çıkarları esas alarak basit menfaatler uğruna yöneticileri ayartan bir noktaya evrilmiş olması, siyasetin finansmanın inşaat olduğu gerçeğiyle birlikte yıkımların boyutunu katlanarak artırmıştır. Halkın yöneticileri ayartan ve yoldan çıkaran tavır, davranış, iltimas ve af talepleri ile yöneticilerin halkı şımartan ve temel ilkeler konusunda lakaytlığa iten tavır, davranış ve göz yummaları yaşadığımız yıkımın önemli sebepleri olarak işaret edilmelidir. Artık daha fazla kaybedecek zamanımız, emeğimiz, canımız olmadığı herkesin zihnine kazınmalıdır.

Deprem neticesinde çok sayıda binanın yıkılmasının ardında çarpık ve plansız kentleşmenin olduğu, binaların imar ve deprem mevzuatına uygun yapılmadığı, mevzuata aykırı binalara belediyelerce ve diğer ilgili birimlerce çeşitli kaygılarla izin verildiği, merkezi ve mahalli idarelerin yapılaşma konusundaki yetkilerini kötüye kullandıkları, binaları yapanların inşaat maliyetlerinden kaçmak gayesiyle çürük evsafta binalar inşa ettikleri açık bir gerçektir. Bu gerçeklik her deprem sonrası kendini tekrar tekrar göstermektedir. 2011 Van Depremi sonrasında hazırladığımız raporda yaptığımız tespitler ve değerlendirmelerin, 6 Şubat Depremleri yönünden de geçerliliğini koruması acı vericidir.

Bu kapsamda tespit olarak ifade etmek gerekirse:

- Her büyük depremden sonra tekrar hatırladığımız ama kısa süre sonra unuttuğumuz deprem gerçeğine, kâğıt üzerinde alınan kararlara ve çıkarılan yasa ve yönetmeliklere rağmen hazır olmadığımız ortadadır.
- Mevcut yasal düzenlemelerin yamalı bohçaya dönmüş, anlaşılmaz ve uygulanamaz hali ile barındırdığı öznel istisnalar bu konudaki bilgilerimizin kendi şart, imkan, ihtiyaç ve değerlerimiz çerçevesinde güncellenmesini, mevzuatın da bu çerçevede elden geçirilmesini gerekli kılmaktadır.
- Özellikle deprem öncesi hazırlıklar ve yapı stokunun niteliği bakımından yetersiz ve hazırlıksız olduğumuz, deprem anı ve sonrasına ilişkin ise gerekli bilinçlendirme ve tatbikatlar yapılmadığı için baştan aşağı panik yaşadığımız, koordinasyonla görevli AFAD başta ilgili kurumların büyük çaplı bir krizi yönetme beceri ve imkanlarından yoksun olduğu anlaşılmıştır.
- Altın saatler olarak değerlendirilen 72 saatlik süre ve özellikle ilk 24 saat koordinasyonsuzluk ve panik haliyle heba edilmiş ve neticede deprem öncesi, deprem anı ve deprem sonrası hazırlıklar yeterli olmadığı için bu ihmal on binlerce insanın hayatına, vücut bütünlüğünün bozulmasına, evlerinin yıkılmasına, mallarının zayı olmasına sebep olmuştur.
- Birçok şehir merkezine ve özellikle kırsal kesime erişim ve yardım çok geç sağlanmış, deprem sonrası çadır, gıda, ısıtıcı, temizlik malzemeleri gibi temel ihtiyaç maddelerinin temini ve dağıtımında sıkıntılar yaşanmıştır.
- Haberleşmede yaşanan sıkıntılar birçok imkânı heba etmiştir,

Deprem, önlenemez bir doğal afettir. Depremlerin başka bir bölgemizi veya şehrimizi/şehirlerimizi vurması an meselesidir. Olası depreme hazırlanmanın tek yolu ise yaşadığımız depremlerden ders çıkarmak, sorumlulardan hesap sormaktır. Bu sebeplerle MAZLUMDER olarak gözlemlerimize dayanarak şu önerilerde bulunmak isteriz:

- Ülkemizin deprem kuşağında olduğu ve her an her yerde deprem olabileceği gerçeği göz önünde tutularak hareket edilmesi zorunludur.
- Depremi yıkmasını beklemeden mevcut yapı stokunun depreme dayanıklılık kontrolü, maliklerin inisiyatifine bırakmaksızın kamu kaynakları kullanılarak, hızlıca yapılmalı, neticeye göre gerekli tedbirler alınmalı; yapı denetim mevzuatı çıkarılan derslere göre güncellenerek tavizsiz uygulanmalı, rantçı bakış açısı terk edilerek imar planlarının gerekli standardizasyonu sağlamasına özen gösterilmelidir.
- Ülkemizde daha evvel yaşanan depremler neticesinde etkin bir soruşturma ve cezalandırma yapılmadığı, çeşitli af kanunları ile suçların cezasız kaldığı görülmektedir. Cezasızlık, ihmaller, ihlallere ve sonuçta felaketlerin tekrar edilmesine yol açmaktadır. Cezasız kalan her suç, bir sonrakini beslemekte, failine cesaret vermektedir. Bu nedenle her kademeden bütün sorumluların tespiti ve

cezalandırılması için haklarında soruşturma ve yargılama süreçlerinin başlatılması gerekmektedir.

- Başlatılacak soruşturmalar ve yürütülecek yargılamalar günah keçisi niyetine göstermelik birkaç müteahhit üzerinden değil görevinin gereklerine aykırı davranan seçilmiş veya atanmış kamu görevlileri dahil bütün sorumlular hakkında kapsamlı ve etkili bir şekilde yürütülmelidir.
- Kusuru bulunan kamu görevlileri ile ilgili etkili disiplin soruşturmalarının yürütülmesi, kusuru bulunanların görevden uzaklaştırılmaları gerekmektedir.
- Sorumlulara sadece ceza vermekle yetinilmemeli, başkaca insanların hayatının riske atılmaması için bu kişiler mesleklerini ifa etmekten kusur ve sorumlulukları oranında gerekirse menedilmelidirler.
- Devlet dâhil bütün sorumlulara yönelik tazminat davası imkânları mağdurlarca sonuna kadar kullanılabilir kılınmalı, usuli süreçlerde kolaylıklar sağlanmalıdır.
- İmar ve inşaa ile ilgili yasa ve yönetmeliklere aykırı işlemler nedeniyle oluşan zarar idare mahkemesinde açılan tazminat davaları neticesinde devlet tarafından giderilmekte ancak kusuru bulunan kamu görevlisine rücu edilmemektedir. Devlet memuruna rücu kurumunun işlevsel hale getirilmesi önem arz etmektedir. Bunun kamu görevlilerinin mevzuata uyma konusunda gösterecekleri özeni artıracığı şüphesizdir. Hakkaniyet de bunu gerektirir.
- Depreme dayanıklı olmadığı, demir ve beton kalitesi veya bina statüğünü bozan ek kat sebebiyle yıkılması gerekirken imar affı ile yasal hale getirilen binaların deprem sonucu yıkıldığı görülmektedir. İmar affı uygulamasının kişilere imara aykırı davranma konusunda cesaret verdiği görülmektedir. Bu nedenlerle mevzuata aykırı inşa edilen yapıların devlet eliyle mevzuata uygun hale getirilmesi yani kullanım izni verilmesi anlamına gelen imar affı/imar barışı uygulamalarına son verilmelidir. Neticede depremin affedici olmadığı ortadadır.
- Doğru tasarlanıp, iyi denetimden geçen, demir ve beton kalitesi istenilen düzeyde olan, doğru mühendislik hizmeti alan, zemini sağlam olan binaların yıkılmadığı ya da az hasar gördüğü gözlemlenmiştir. Bu sebeple yapı denetim sisteminin etkinliğinin artırılması, yapıların daha iyi denetlenmesini sağlayacak yasal ve idari tedbirlerin alınması zorunludur.
- Sonradan zarar verilmesinin önüne geçilmesi amacıyla yapıların, sadece inşaat süreçlerinde değil, kullanıma başladıktan sonra rutin araç veya asansör muayenelerinde olduğu gibi periyodik olarak denetlenmesi zorunluluğu getirilmelidir.
- Siyasi kaygılarla yeni alanların imara açılması veya bostan, ova, tarla nitelikli alanlara yüksek kat verilmesi gibi uygulamaların önüne geçilmesi amacıyla yeni alanların imara açılması veya kat sayısının artırılması gibi imar değişikliklerinde onay alınacak bağımsız kurullar oluşturulmalı; oluşturulacak kurullarda, bölgedeki üniversitelerin jeoloji, mimarlık, mühendislik gibi bölümlerinden akademisyenlerin,

vali, belediye başkanı gibi yerel yöneticilerin, meslek odalarından uzmanların, sivil toplum örgütü temsilcilerinin ve hukukçuların yer alması sağlanmalıdır.

- Merkezi yönetimin yetersiz kalacağı büyük felaketlerde, arama-kurtarma, iletişim, enerji, insani yardım konularında koordinasyonun sağlanması; emek, zaman ve insani yardım kaynak israfının önüne geçilmesi; gerek arama kurtarmanın gerekse insani yardımın doğru zamanda doğru yere ulaştırılmasının sağlanması amacıyla afet yönetim planlarının gözden geçirilmesi, koordinasyon kapasitesinin artırılması, askeri ve sivil bütün imkanların seferber edilmesi, sivil toplum kuruluşlarıyla koordineli çalışma yapılması için planlamaların, bilinçlendirmenin ve periyodik tatbikatların önceden yapılması gerekmektedir.
- Ülkenin kaynaklarının doğru kullanılması, inşaat firmalarının çalışanları, bu sektördeki firmaların hilti, kepçe, vinç, kamyon vb. arama-kurtarmada kullanılabilecek ekipmanlarının envanterinin hazır olması, olası depremlerde bu kaynakların nasıl kullanılacağına önceden planlanması, ciddiye alınan rutinleşmiş tatbikatların yapılması elzemdir.
- Türkiye'deki arama kurtarma ekiplerinin sayısının ve niteliğinin yıkımın büyüklüğüne hazırlıklı olmadığı, çok sayıda enkaza günler sonra müdahale edildiği gözlenmiştir. Bu durum bazı ihtiyaçları zorunlu olarak ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birisi de toplumun afet bilincinin geliştirilmesi zorunluluğudur. Toplumu afete hazırlamak amacıyla, müfredata ilk yardım eğitimi, afetlere hazırlık eğitimi derslerinin konulması, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının bu konuda eğitimler vermesinin, her mahallede gerekli ekipmanlara sahip tam teşekküllü sivil arama-kurtarma ekiplerinin oluşturulmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır.
- Felaket anında oluşması muhtemel bilgi kirliliğinin önüne geçmek amacıyla felaket anında faaliyete geçecek şekilde arama kurtarma çağrıları, insani yardım taleplerinin koordine edileceği yarı resmi bir platformun oluşturulması gerekir.
- İmar ve iskana aykırı yapılaşmalar ile mevzuata aykırı izinsiz müdahaleler için öngörülen cezaların ağırlaştırılarak caydırıcı hale getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca aykırılık içeren yapıların yıkılarak bu konulara hiçbir şekilde tolerans gösterilmeyeceği açıkça ortaya konulmalıdır.
- Depremde köylerde yaşanan yıkım ve ölüm sayıları dikkate değerdir. Özellikle kış koşullarında, dağ yollarında arama kurtarmanın gecikmesi hasarı artırmaktadır. Bu nedenle yapı denetiminin köylerdeki bütün binalar bakımından uygulanması bu yönde yasal düzenleme yapılması kaçınılmazdır.¹⁷
- Afet dönemlerinde haberleşmenin sağlanması için teknik alt yapının güçlendirilmesi, baz istasyonlarının konumlandığı yerlerin deprem riski dikkate

¹⁷ Mevcut düzenlemelere göre köylerde 500 m2'den küçük yapılar yapı denetimi kapsamında değildir.

alınarak gözden geçirilmesi ve mobil baz istasyonlarının sayısının artırılması gerekmektedir.

- Deprem sonrası güvenliğin tam olarak sağlanmadığı, bazı yerlerde yağma veya hırsızlık olayı görüldüğü tespit edilmiştir. Bu nedenle güvenlik ve asayişin sağlanması amacıyla afet anında harekete geçecek emniyet güçlerinin teyakkuzda tutulması gerekmektedir.
- Mahpusların afet sonrasında ailelerini merak etmiş olmaları ailelerinin de mahpusları merak ettikleri göz önünde bulundurularak mümkün olan en kısa sürede gerekli bilgilendirmelerin yapılması sağlanmalıdır. İsyan veya sevk durumlarında mutlaka avukatlar bilgilendirilmeli avukatlara ulaşamıyorsa avukatın bağlı olduğu baro, ona da ulaşamıyorsa Türkiye Barolar Birliği bilgilendirilmelidir. Hapishanelerde yaşandığı iddia edilen isyanlar ve bu isyanlara müdahale edilmesi sürecinde yaşananlar hakkında sosyal medyada dezenformasyona fırsat bırakmadan kamuoyu doğru bilgi ile bilgilendirilmelidir.
- Arama, kurtarma eğitimi ve depreme karşı bilinçlendirmenin ilköğretim süreçlerinin ve askerlik hizmetinin bir parçası haline getirilmesi; sosyal medyadaki asılsız veya mükerrer ihbarların bilgi kirliliğine ve enerji kaybına yol açmasından hareketle bu konuların bilinçlendirme eğitimlerine eklenmesi oldukça önemlidir.
- Belli bir koordinasyon çerçevesine gönderilmeyen kontrolsüz yardımların hem sıkışıklığa ve izdihama yol açtığı, hem emek ve zaman kaybına sebep olduğu hem de zayi olduğu dikkate alınarak bu konularda önlem alınması gerekmektedir.
- Bütün bu hususları da dikkate alarak ranta değil kaliteli ve huzurlu bir yaşama odaklanan, şehircilik ilkelerine ve planlama esaslarına uygun yeni bir şehir şuuru ve imar mantığı ile bu meseleleri kökten çözecek adımlar atmalıyız.